

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет післядипломної освіти
Кафедра клінічної фармації, фармакотерапії, фармакогнозії та
фармацевтичної хімії

I. М. Білай

Клінічна фармація
ФАРМАЦЕВТИЧНА ОПІКА

термінологічний словник з клінічної фармації
для провізорів-інтернів зі спеціальності «Загальна фармація»

Запоріжжя

2021

УДК 615.03(075.8)

Б 61

Термінологічний словник розглянутий і затверджений на засіданні центральної методичної ради Запорізького державного медичного університету та рекомендован в освітньому процесі (протокол № ____ від " ____ " _____ 2021 р.).

Рецензенти: **О. В. Крайдашенко** завідувач кафедри клінічної фармакології, фармації, фармакотерапії та косметології, доктор медичних наук., професор;
Н. О. Ткаченко доцент кафедри управління і економіки фармації, доктор фармацевтичних наук.

Автори: **І. М. Білай**, д-р.мед.наук, професор, завідувач кафедри клінічної фармації, фармакотерапії, фармакогнозії та фармацевтичної хімії

Білай І. М.

Б 61

Фармацевтична опіка: термінологічний словник для провізорів-інтернів спеціальності «Загальна фармація» / І. М. Білай. – ЗДМУ, 2021. – 99 с.

Термінологічний словник допоможе формуванню у провізорів-інтернів знань з базових термінів і понять фармацевтичної опіки, що розроблено в раціональному виборі лікарських засобів. Містить сучасну інформацію щодо визначень та термінів клінічної фармації з питань фармацевтичної опіки. Термінологічний словник створено відповідно робочій програмі з клінічної фармації для провізорів-інтернів зі спеціальності «Загальна фармація».

УДК 615.03(075.8)

© І. М. Білай, 2021

© ЗДМУ, 2021

Зміст

Передмова	4
Фармацевтична опіка	5
Клінічна фармація	30
Список рекомендованої літератури	98

Передмова

Підготовка висококваліфікованих фармацевтичних фахівців є однією з основних завдань медичної освіти. Це зумовлене тим, що наявність саме висококваліфікованих спеціалістів у фармацевтичній галузі дозволяє проводити якісне і своєчасне забезпечення населення і лікувально-профілактичних закладів медикаментами та виробами медичного призначення.

Недостатність літератури, що містить визначення специфічної термінології змусило авторів створити термінологічний словник понять, які є складовими в сучасній клінічній фармації.

Включені в медичний словник терміни в сукупності можуть розглядатися як путівник по різних областях наукового знання, складовим сучасної медицини. Це, зокрема, статті, що розкривають основні поняття клінічної (хвороби, синдроми, симптоми, методи діагностики, лікування та профілактики), теоретичної (медико-біологічні дисципліни, патологія, фармакологія, у тому числі статті про групи лікарських засобів) та профілактичної медицини (соціальна медицина, гігієна, епідеміологія).

Використання даного термінологічного словнику провізорами-інтернами при підготовці до практичних занять дозволить вдосконалити професійні навички спеціалістів з дисципліни.

Фармацевтична опіка

Фармацевтична опіка вперше введена в 1990 році Nepler та Strand з метою озвучення авторського бачення ролі та впливу провізора на медичну допомогу пацієнту. Це один із методів менеджменту фармацевтичної допомоги, що відображає правильне розуміння результатів та успіхів фармакотерапії. Це фармацевтичний сервіс, що базується на клінічних знаннях. Фармацевтична опіка висуває нові сучасні моделі партнерства: “клінічний провізор - лікар”, “клінічний провізор - пацієнт”. У цьому закладені філософські основи сучасного клініко-фармацевтичного менеджменту.

АЕРОЗОЛЬ - лікарська форма, що є дисперсною системою, в якій дисперсійним середовищем є газ або газова суміш, а дисперсна фаза складається з лікарських речовин, що знаходяться в твердій або рідкій фазі.

АЛЕРГІЧНА РЕАКЦІЯ - клінічний підвищеної чутливості організму до повторного введення алергену.

АЛЕРГІЯ НА ЛІКИ (лікова алергія, медикаментозна алергія) - один із видів побічної дії препаратів.

АНАФІЛАКТИЧНІ РЕАКЦІЇ - реакції гіперчутливості негайного типу, пов'язані з продукцією IgE - антитіл, дегрануляцією мастоцитів та виділенням таких медіаторів, як гістамін, серотонін, лейкотрієни тощо. Частіше такі реакції викликаються антибіотиками, сульфаніламидами, нестероїдними протизапальними засобами тощо. Проявляються анафілактичним шоком, шкірними висипаннями, бронхоспазмом, кон'юнктивітом.

АНТАГОНІЗМ - вид взаємодії, що проявляється в ослабленні дії одного ЛЗ іншим:

- **ДВОСТОРОННІЙ** - А., при якому будь-яке з двох ЛЗ послабляє або блокує дію іншого.

- **КОНКУРЕНТНИЙ** - при якому ЛЗ викликають протилежний ефект при взаємодії з одним рецептором.

- **НЕКОНКУРЕНТНИЙ** - прямий А., при якому один зі взаємодіючих ЛЗ діє на рецептор поза його активним центром.

- НЕПРЯМИЙ - А., при якому дія ЛЗ направлена на різні механізми, що забезпечують синаптичну передачу.
- ОДНОСТОРОННІЙ - А., при якому дія одного ЛЗ знімається іншим, але не навпаки.
- ПРЯМИЙ - А., при якому дія ЛЗ спрямована на одні і ті ж клітинні елементи (рецептори).

БАЛЬЗАМ - спиртова настоянка лікарських трав, можливо з іншими природними продуктами, дозволена для застосування як лікарський препарат або харчова добавка залежно від концентрації інгредієнтів.

БЕЗПЕКА ЛЗ - відсутність побічних і токсичних реакцій при правильному застосуванні ЛЗ; - в значному ступені залежить від меж терапевтичної концентрації.

БЕЗПЕЧНІСТЬ (НЕСКІДЛИВІСТЬ) ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ - відсутність серйозних та непередбачуваних побічних реакцій/побічної дії при клінічних випробуваннях або медичному застосуванні лікарського засобу, які відповідають критерію “користь/ризик”.

БІОФАРМАЦЕВТИЧНІ ЧИННИКИ якості фармакотерапії особливості і умови приготування лікарського засобу, вид лікарської форми і спосіб введення його в організм, природа і кількість допоміжних речовин, які входять до складу лікарського засобу, фізико-хімічні властивості біологічно активних сполук.

БІОФАРМАЦІЯ - розділ фармації, що вивчає вплив фізико-хімічних властивостей наповнювача лікарської форми і технології приготування ліків на їх біологічну активність.

ВЗАЄМОДІЯ З (ІНШИМИ) ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ - дані досвіду сумісного застосування з іншими лікарськими засобами та кінцевий клінічний ефект взаємодії.

ВЗАЄМОДІЯ ЛЗ - зміна характеру, вираженості, тривалості фармакологічного ефекту при одночасному призначенні декількох ЛЗ. Вона може бути фармацевтичною, фармакокінетичною, фармакодинамічною,

фізіологічною. ВЛЗ може проявлятися посиленням або послабленням основної фармакологічної дії.

ВЗАЄМОДІЯ ФАРМАКОДИНАМІЧНОГО ТИПУ - зміни сили й тривалості дії одного ліку під впливом фармакологічного ефекту іншого, одночасно застосовуваного ліку (синергізм або антагонізм).

ВЗАЄМОДІЯ ФАРМАКОКІНЕТИЧНОГО ТИПУ - вплив одного ліку на долю іншого препарату в організмі, а саме на всмоктування, зв'язування з білками, біотрансформацію, елімінацію (виведення).

ВЗАЄМОДІЯ ФАРМАЦЕВТИЧНА - хімічні або фізико-хімічні невідповідності у рецептурі, тобто взаємне реагування ліків між собою перед їх потраплянням до організму, а також зміни біологічної доступності. Це "інтимні взаємовідносини" між складовими компонентами медикаментозної (лікувальної) системи, що обумовлюють взаємний вплив один на одного в процесі створення (приписів), виробництва (виготовлення), зберігання, транспортування та застосування (використання) ліків. Отже, фармацевтична взаємодія, що базується на фізико-хімічних закономірностях, може відбуватись як безпосередньо в ліках, так і при контакті з зовнішнім середовищем (при зберіганні, транспортуванні) чи системами організму людини (при застосуванні).

ВИБІРКОВІСТЬ ЛЗ (селективність) - здатність лікарського препарату накопичуватися в певних ділянках ефекторної тканини і чинити в субмінімальній дозі специфічну фармакологічну дію. При призначенні препарату в терапевтичній або субмаксимальній дозі цей ефект характеризується системним проявом.

ВІДВАР - настій, що відрізняється режимом екстракції.

ВІДДАЛЕНІ ТОКСИЧНІ ЕФЕКТИ - один із видів побічної дії лікарських засобів, різновид токсичних реакцій (тератогенний, канцерогенний, ототоксичний та інші ефекти).

ВІДПОВІДАЛЬНЕ САМОЛІКУВАННЯ - концепція, що передбачає перенесення більшої частини турбот (і витрат) про здоров'я з медичних

працівників і системи охорони здоров'я на пацієнтів, при умові надання їм відповідної інформації. Відповідальне самолікування є об'єктивно існуючою первинною ланкою сучасної системи охорони здоров'я і не потребує створення якої-небудь спеціальної організації.

ВІРОГІДНА ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ - клінічні прояви, які включають зміни лабораторних показників під час приймання лікарського засобу, але навряд це стосується супутніх захворювань або інших чинників, які регресують після відміни лікарського засобу, і при повторному призначенні цього лікарського засобу факт їх виникнення повторно невідомий.

ВНУТРІШНЯ АКТИВНІСТЬ (ВНУТРІШНЯ ЕФЕКТИВНІСТЬ) - властивість лікарського засобу, зв'язуючись з рецептором, викликати той же ефект, що й ендогенний ліганд; властивість, яка притаманна агоністам.

ВТИРАННЯ - один із способів введення ЛЗ через шкіру в цілях загальної і місцевої лікувальної дії.

ВТОРИННІ ПОБІЧНІ ЕФЕКТИ - вид лікових ускладнень, що виникає при застосуванні високоактивних антибіотиків та інших протимікробних засобів, призводить до змін нормальної бактеріальної флори організму, які ведуть до суперінфекції, дисбактеріозу та кандидомікозу. Частіше всього уражуються легені і кишківник. Клінічний провізор у своїй практиці повинен враховувати те, що кандидоз зазвичай розвивається при терапії тетрациклінами. Тривала терапія антибіотиками хронічних легеневих захворювань сприяє виникненню стафілококових інфекцій. Глюкокортикоїди та імунодепресанти послаблюють імунітет, в результаті чого збільшується ризик розвитку інфекційних захворювань. Тривале лікування імунодепресантами пацієнтів після трансплантації нирок може ускладнитись цитомегаловірусною та грибовою інфекціями, що призводять до летального висліду.

ГАРАНТІЯ ЯКОСТІ - процедури, які підтверджують, що проведене дослідження та одержані результати відповідають GCP, зокрема, з питань етики, стандартним операційним процедурам, звітності, персональній кваліфікації тощо. Цього досягають шляхом здійснення контролю за

допомогою аудитування у випадку як клінічного дослідження, так і аналізу отриманих даних. Персонал, що здійснює аудит з метою гарантії якості, повинен бути незалежним від осіб, які беруть участь у випробуваннях або організують їх.

ГІРЧИЧНИК - аркуш паперу, покритий тонким шаром порошку знежиреного насіння гірчиці.

ГОМЕОПАТІЯ - емпіричний метод лікування хвороб, який ґрунтується в застосуванні мінімальних доз речовин, які у більших дозах викликають явища, схожі з ознаками хвороби.

ГРАНУЛА - тверда лікарська форма у вигляді однорідної частки (крупинки, зернятка), округлої циліндричної або неправильної форми, призначена для внутрішнього застосування.

ДІАПАЗОН ТЕРАПЕВТИЧНИЙ - такий діапазон концентрації піків у крові, в якого нижньою межею є величина і концентрації при появі терапевтичної дії, а верхньою - початок побічної дії у визначеної кількості пацієнтів.

ДІАПАЗОН ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ІНДИВІДУАЛЬНИЙ - діапазон концентрації ліків в крові окремої людини, нижньою межею якого слугує величина концентрації на початку терапевтичної дії, а верхньою - початок популяційного діапазону.

ДІЙСНІ АЛЕРГІЧНІ РЕАКЦІЇ - один із видів побічної дії лікарських засобів; це лише такі реакції на ліки, що обумовлені взаємодією антиген-антитіло чи антигенсен-сенсibiliзований лімфоцит. Ці реакції, як правило, непередбачувані, не пов'язані з фармакологічною дією і зазвичай дозозалежні. В рамках діяльності клінічного провізора як стосовно фармакологічного нагляду, так і погодження з лікарем схем фармакотерапії, слід мати на увазі, що лікові (медикаментозні) алергічні реакції зустрічаються у невеликої кількості пацієнтів, для їх розвитку необхідний (але не завжди) попередній контакт з тим же чи подібним йому лікарським засобом, частіше розвиваються невдовзі після повторної експозиції. Вираженими антигенними

властивостями наділені гормони, ферменти, гетерологічні сироватки, білкові препарати крові людини.

ДЮЧИЙ ПОЧАТОК ЛЗ - хім. сполука рослинного (алкалоїди, глікозиди і тому подібне), тваринного (гормони, ферменти і тому подібне) або синтетичного походження, що чинить вибірккову дію на певні системи або органи людини і тварин. Його структура і методи стандартизації описані в Державній Фармакопеї.

ДІЯ АДИТИВНА - така дія, коли ефективність комбінації лікарських речовин більш виражена, ніж одного з компонентів, але менша від ефекту їх суми. Наприклад, одночасне застосування фуросеміду і тіазидів тощо.

ДІЯ СЕНСИТИЗУЮЧА - така дія, коли одна речовина з різних причин, не втручаючись у механізм дії, посилює ефект іншої. Наприклад, інсулін і глюкоза стимулюють проникнення калію в клітину; аскорбінова кислота в поєднанні з препаратами заліза збільшує концентрацію останнього в плазмі крові тощо.

ДОЗА ВИЩА ДОБОВА ТЕРАПЕВТИЧНА - доза лікарського засобу, що застосовується протягом доби, при недостатній вираженості терапевтичного ефекту середньої терапевтичної дози.

ДОЗА ВИЩА РАЗОВА ТЕРАПЕВТИЧНА - доза лікарського засобу, що застосовується при недостатній вираженості терапевтичного ефекту середньої терапевтичної дози.

ДОЗА ДОБОВА - кількість лікарського засобу, що застосовується протягом доби.

ДОЗА ЕФЕКТИВНА - доза, що викликає ефект, який підтверджується токсикологічними дослідженнями.

ДОЗА КУРСОВА - доза лікарського засобу на курс лікування.

ДОЗА ЛЕТАЛЬНА - доза лікарського засобу, яка призводить до летального вислідку.

ДОЗА ЛЗ - певна кількість ЛЗ, яка пропонується для введення в організм і що виражається у вагових, об'ємних і інших одиницях; - встановлюється в

експериментах на тваринах і уточнюється в ході клінічних випробувань. Розрізняють разові, добові, курсові, середні терапевтичні, ударні та ін. Д. ЛЗ встановлені для кожного ЛЗ. Д. фіксуються в офіційних документах Фармакологічного комітету. Д представлені в інструкції по медичному застосуванню і листку-вкладишу на препарат. Разові і добові дози для отруйних і сильнодіючих ЛЗ приведені в Державній Фармакопеї.

ДОЗА НАВАНТАЖУВАЛЬНА (ударна доза) - це перша (початкова) доза, що перевищує наступні при необхідності швидко створити терапевтичну концентрацію лікарського засобу в організмі.

ДОЗА ПІДТРИМУЮЧА - доза, необхідна для підтримки терапевтичної концентрації лікарського засобу в крові.

ДОЗА ПОРОГОВА (доза мінімально діюча) - мінімальна доза, в якій лікарські засоби проявляють фармакотерапевтичну активність.

ДОЗА ТЕРАПЕВТИЧНА - кількість ЛЗ, затверджена на основі клінічних випробувань, яке повинне прийматися в певний період часу для досягнення відповідного клінічного ефекту. Вона вказується в одиницях ваги, об'єму або активності.

ДОЗА ТОКСИЧНА - доза, в якій лікарський засіб викликає небезпечні для організму токсичні ефекти.

ДОСТОВІРНА ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ - клінічні прояви, які включають зміни лабораторних показників і виникають під час приймання лікарського засобу, але не можуть бути пояснені наявністю існуючих захворювань і впливом інших чинників та хімічних речовин, що регресують після відміни приймання лікарського засобу і виникають при його повторному призначенні.

ДРАЖЕ - тверда дозована лікарська форма для внутрішнього застосування, що отримується шляхом нашарування лікарських засобів і допоміжних речовин на гранули.

ДРУГОРЯДНІ ПОБІЧНІ ЕФЕКТИ - неминучі небажані ефекти лікарського засобу, пов'язані з його фармакодинамікою.

ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ ХІМІЧНА - відповідність препарату за хімічними і фізичними властивостями.

- **Э. БІОЛОГІЧНА** - відповідність між ЛЗ по здатності викликати стандартні біологічні реакції.

- **Э.ТЕРАПЕВТИЧНА** - отримання однакового терапевтичного результату при застосуванні різних препаратів або різних лікарських форм одного і того ж ЛЗ.

ЕКСТРАКТ - лікарська форма, що є концентрованим витягом з лікарської рослинної сировини, призначена для внутрішнього або зовнішнього застосування.

ЕЛІМІНАЦІЙНА ТЕРАПІЯ - комплекс лікувальних заходів для виведення отрути з організму.

ЕЛІМІНАЦІЯ - виведення лікарської речовини з організму.

ЕМБРИОТОКСИЧНІСТЬ - побічна дія ЛЗ, що проявляється на ранній стадії внутріутробного розвитку плоду (до 12 тижнів), що призводить до загибелі ембріона.

ЕМПІРИЧНА АНТИБАКТЕРІАЛЬНА ТЕРАПІЯ - дослівно цей термін трактується як початкова антибактеріальна терапія антибіотиками до виявлення збудника залежно від топіки захворювання та можливого його патогена.

ЕМУЛЬСІЯ - рідка лікарська форма, що є дисперсною системою і складається зі взаємно нерозчинних рідин, призначена для внутрішнього, зовнішнього або ін'єкційного застосування.

ЕФЕКТ РИКОШЕТУ - прояв небажаного ефекту лікування, якісно ідентичного до проявів захворювання, однак значно більш вираженого та такого, що виникає після різкого припинення лікування. Отож, ефект рикошету - це повернення певною мірою симптомів лікованої хвороби. Його слід відрізнити від синдрому відміни, що також виникає внаслідок припинення застосування лікарського засобу, однак якісно відмінний за

інтенсивністю симптоматики, та веде до розвитку фізіологічної залежності на рецепторному рівні.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ - властивість лікарського засобу виявляти відповідний вплив на людський організм, який призводить до таких запланованих змін функцій, що досягається терапевтична мета застосування ліку.

ЗВИКАННЯ - знижена реакція організму на повторне введення ЛЗ.

ІДИОСИНКРАЗІЯ - змінена чутливість до ксенобіотиків, що проявляється непрогнозованими атипічними, іноді важкими реакціями організму на перше їх введення в терапевтичних або субтерапевтичних дозах. Причиною ї є, як правило, генетично обумовлені ензимопатії.

КАПСУЛА - дозована лікарська форма, що являє собою ув'язнені в оболонку (з желатину, крахмалу або іншого біополімера) лікарські засоби, призначені для внутрішнього застосування.

КАСКАД РЕАКЦІЙ - виникнення в організмі під впливом деяких внутрішніх чи зовнішніх факторів серії біохімічних, фізіологічних та психологічних реакцій. Цих реакцій спочатку не існує, однак існує стан готовності до їх появи.

КОМБІНОВАНА ФАРМАКОТЕРАПІЯ - індивідуалізована фармакотерапія із застосуванням двох і більше лікарських засобів.

КОМПЛАЄНС - комплаєнтність, індекс кооперативності; це готовність пацієнта виконувати рекомендації лікаря. На виконавчі функції хворого можуть вплинути частота дозування, кількість таблеток, що приймаються протягом доби, лікова форма призначеного препарату, залежність приймання лікарського засобу від приймання їжі, побічні ефекти терапії тощо. Отже, комплаєнтність пацієнти дуже варіабельна і відповідно може істотно вплинути на ефективність фармакотерапії.

КРАПЛІ - рідка лікарська форма, призначена для внутрішнього або зовнішнього застосування у вигляді крапель.

ЛЗ ПРОЛОНГОВАНОЇ ДІЇ - має тривалішу терапевтичну дію внаслідок повільнішого вивільнення активної речовини з лікарської форми.

ЛИСТОК-ВКЛАДИШ - офіційний документ, що містить короткий опис основних властивостей ЛЗ. Для деяких груп ЛЗ (збори лікарські) інформація друкується на упаковці.

ЛІКАРСЬКА ФОРМА - зручний для застосування стан ЛЗ, при якому досягається необхідний лікувальний ефект. Залежно від консистенції розрізняють тверді, м'які і рідкі Л.ф. За способом застосування розрізняють оральні, інгаляційні, парентеральні, ректальні і інші лікарські форми.

ЛІКАРСЬКИЙ ПРЕПАРАТ СТАНДАРТНИЙ - ЛЗ, що призначається для використання в порівняльних дослідженнях, частіше для апробації нових ЛЗ.

МАЗЬ - м'яка лікарська форма, що має в'язку консистенцію, призначена для зовнішнього застосування.

МЕТАБОЛІЗМ ЛЗ - див. Біотрансформація. У ряді випадків метаболіти ЛЗ мають біологічну активність.

МЕХАНІЗМ ДІЇ (ліків) - ефект або ефекти, які пояснюють фізіологічні зміни, що викликані дією лікарського засобу.

МІСЦЕВІ РЕАКЦІЇ - реакції, які виникають у місці застосування лікарського засобу.

МОНОТЕРАПІЯ - індивідуалізована фармакотерапія, що проводиться одним лікарським засобом.

МУТАГЕННІ ЕФЕКТИ - побічні ефекти лікарських засобів, що призводять до розвитку генетичних порушень захворювань (генних, хромосомних і геномних мутацій).

МУТАГЕННІСТЬ - здатність фармакологічних речовин викликати ушкодження зародкової клітини і її генетичного апарата.

НАГЛЯД - дія за значенням "наглядати"; група осіб чи органи влади, що наглядають за ким-небудь чи чим-небудь. Існує чотири види нагляду, пов'язані із застосуванням лікарських засобів: терапевтичний моніторинг, фармакоекономіка, фармакологічний нагляд, контроль обігу ліків.

НАЛЕЖНА АПТЕЧНА (ФАРМАЦЕВТИЧНА) ПРАКТИКА (НАП) (GOOD PHARMACEUTICAL PRACTICE, GPP) - це стандартизовані правила, що торкаються розподілу лікарських засобів, в першу чергу, через аптечну мережу. В ракурсі положень НАП основною метою професійної діяльності провізора стає не стільки підвищення кількості та якості лікарських засобів на ринку, як, в першу чергу, підвищення ефективності та безпечності медикаментозної терапії конкретного пацієнта. Належна аптечна практика є одним з найефективніших шляхів здійснення фармацевтичної опіки (в аптеці).

НАСТІЙ - лікарська форма, що є водним витягом з лікарської рослинної сировини або водним розчином спеціально приготованим для цього.

НАСТОЯНКА - лікарська форма, що є спиртовим, спирто-водним, спирто-ефирним прозорим витягом з лікарської рослинної сировини, отримуваний без нагрівання і видалення екстрагента, призначений для внутрішнього або зовнішнього застосування.

НЕБАЖАНА ДІЯ, ОБУМОВЛЕНА ФАРМАКОЛОГІЧНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ - один із видів побічної дії лікарських засобів. Наприклад, лейкопенія у зв'язку із застосуванням цитостатиків, седативний ефект антигістамінних препаратів, прокінетична дія макролідів тощо.

НЕБАЖАНА РЕАКЦІЯ НА ЛІКАРСЬКИЙ ЗАСІБ - патологічна реакція, яка раптом виникає при застосуванні звичайних доз лікарського засобу для профілактики, діагностики, лікування захворювання або корекції фізіологічної функції. До небажаних реакцій на лікарські засоби належать також пошкодження (вади), що виникають внаслідок передозування, формування залежності до лікарського засобу або при взаємодії з іншими ліками.

НЕБАЖАНЕ ЯВИЩЕ - будь-яке явище, що виникає у суб'єкта випробування (пацієнта) незалежно від того, зумовлене воно чи ні застосуванням досліджуваного лікарського засобу. В рамках діяльності клінічного провізора

стосовно фармакологічного нагляду слід пам'ятати, що до серйозних небажаних явищ належать такі, що спричиняють смерть, загрозу життя, втрату працездатності, госпіталізацію або її подовження. Крім того, до них належать аномалії розвитку, виникнення пухлин у плодів та новонароджених. Несподіваним небажаним вважають явище раніше неописане (за своєю природою, вираженістю або частотою виникнення) в добірці літератури для дослідника, загальному плані дослідження або інших джерелах. Після вивчення такого явища і встановлення зв'язку між ним та досліджуваним лікарським засобом його слід розцінювати як небажане.

НЕБЕЗПЕЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ (ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ/ДІЯ) - це сукупність або окремі прояви негативних властивостей лікарського засобу, які перешкоджають його ефективному та безпечному застосуванню пацієнта або спричиняють негативний вплив на якість його життя.

НЕЗВИЧАЙНІ РЕАКЦІЇ (відмінні від фармакологічних) - група побічних реакцій лікарських засобів, обумовлені ензимопатіями та псевдоалергіями. У розвитку цих реакцій значну роль відіграє безпосередня пряма дія ліків на товсті клітини та вивільнення гістаміну й інших медіаторів. Цей ефект дозозалежний, отож чим більша доза лікарського засобу, тим вища концентрація гістаміну в крові та тканинах, тим яскравіша клінічна картина. Клінічний провізор повинен знати, що на ці реакції припадає близько 80% побічних явищ при використанні лікарських засобів. Такі реакції в більшості випадків легко розпізнаються лікарями.

НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ПОБІЧНА ДІЯ - побічна дія, характер або ступінь вияву якої не відповідає наявній інформації про лікарський засіб в аркуші-вкладці та/або інструкції для медичного застосування лікарського засобу (для дозволеного до медичного застосування лікарського засобу).

НЕСЕРЙОЗНА ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ АБО НЕСЕРЙОЗНЕ ПОБІЧНЕ ЯВИЩЕ

- будь-яка побічна реакція або побічне явище, які не відповідають критеріям, визначеним як серйозна побічна реакція або серйозне побічне явище.

НЕСУМІСНІСТЬ ЛЗ - обумовлена фармацевтичною, фармакокінетичною або фармакодинамічною взаємодією ЛЗ при їх спільному застосуванні і характеризується зміною характеру і сили фармакологічної дії.

ОЛІВЕЦЬ ЛІКАРСЬКИЙ - тверда лікарська форма у вигляді циліндра із загостреним або закругленим кінцем, призначена для зовнішнього застосування.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ - інформація щодо взаємодії організму й лікарського засобу, що є нетиповими або потребують нестандартних заходів: особливості введення, застосування для окремих категорій хворих (дітей, вагітних, матерів, що годують грудьми, та ін.), зауваження щодо можливої зміни поведінки або функціональних показників організму, взаємодія з алкоголем, тютюном, їжею тощо.

ОЦІНЮЮЧИЙ ФАРМАКОДИНАМІЧНИЙ ПОКАЗНИК лікарських засобів - показник "доза-ефект". Звичайно при збільшенні дози ліків до визначеної межі бажаний ефект зростає, але при цьому можуть виникати небажані ефекти. Саме відношення доз ліків, при яких викликається небажаний чи бажаний ефект, використовують для оцінки межі безпеки чи терапевтичного індексу препарату.

ПАРАДОКСАЛЬНИЙ ЕФЕКТ - термін, що вживається для опису і побічної дії лікарського засобу, яка проявляється ефектом, протилежним до очікуваного фармакологічного або терапевтичного. Це класичний приклад неочікуваного ефекту, який практично неможливо відтворити під час клінічних випробувань лікарських засобів.

ПЕРЕДБАЧУВАНА ПОБІЧНА ДІЯ - побічна дія, характер або ступінь вияву якої відповідає наявній інформації про лікарський засіб в аркуші-вкладці та/або інструкції для медичного застосування лікарського засобу (для дозволеного до медичного застосування лікарського засобу).

ПЕРЕДОЗУВАННЯ - основні клінічні прояви при перевищенні дози або підвищеній чутливості організму.

ПЕРІОД НАПІВВИВЕДЕННЯ - фармакокінетичний параметр, що визначається як період часу, за який концентрація ліків у фазі елімінації знизиться вполовину.

ПІГУЛКА - тверда дозована лікарська форма, що отримується пресуванням лікарських речовин або суміші лікарських і допоміжних речовин, призначена для внутрішнього, зовнішнього або ін'єкційного застосування після розчинення у відповідному розчиннику.

ПІГУЛКА, ПОКРИТА ОБОЛОНКОЮ, - пігулка з оболонкою, призначеною для локалізації місця дії, смаку, зберігаємості, поліпшення зовнішнього вигляду.

ПЛАСТИР - лікарська форма у вигляді пластичної маси, володіє здатністю розм'якшуватися при температурі тіла і прилипати до шкіри, призначена для зовнішнього застосування.

ПЛІВКА ЛІКАРСЬКА - лікарська форма у вигляді полімерної плівки.

ПЛІВКА ОЧНА - плівка лікарська, замінююча очні краплі.

ПОБІЧНА ДІЯ ЛЗ - будь-яка реакція на ЛЗ, шкідлива і небажана для організму, яка виникає при його використанні для лікування, профілактики і діагностики захворювань (ВООЗ).

ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ, ЯКА НЕ ПІДДАЄТЬСЯ КЛАСИФІКАЦІЇ - повідомлення про побічну реакцію, виникнення якої підозрюється, але яку не можна оцінити через недостатність інформації або наявність суперечностей у цій інформації.

ПОБІЧНЕ ЯВИЩЕ - будь-який несприятливий медичний прояв у досліджуваного, який не обов'язково має причинний зв'язок із застосуванням лікарського засобу (зміни лабораторних даних; симптом або захворювання, які збігаються за часом із застосуванням досліджуваного лікарського засобу тощо).

ПОБІЧНІ РЕАКЦІЇ ТИПУ А - побічні реакції, виникнення яких пов'язане з посиленням припустимої фармакологічної дії лікарського засобу при застосуванні в звичайній терапевтичній дозі. Зазвичай такі реакції є дозозалежними.

ПОБІЧНІ РЕАКЦІЇ ТИПУ В - непередбачені побічні реакції, які раніше не спостерігались при прийманні конкретного лікарського засобу, виникнення яких не можна було передбачити виходячи з вивченої фармакологічної дії лікарського засобу.

ПОКАЗАННЯ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ - всі доведені (статистично обгрунтовані) захворювання, синдроми та симптоми, при яких лікарський засіб має лікувальний ефект, а також рекомендації щодо використання лікарського засобу в аспектах профілактичної, діагностичної або багатопрофільної дії лікарського засобу.

ПОРОШОК - подрібнена тверда лікарська форма, призначена для внутрішнього, зовнішнього або ін'єкційного застосування після розчинення у відповідному розчиннику.

ПОТЕНЦІЮВАННЯ - посилення фармакологічної дії одного ЛЗ іншими ЛЗ.

ПРЕПАРАТИ БЕЗ РЕЦЕПТУРНОГО ВІДПУСКУ (ОТС-препарати) - не велика група лікарських засобів, які пацієнт може купити для самолікування безпосередньо в аптеці (а деякі ліки і не тільки в аптеці, а наприклад, в супермаркеті) без рецепта лікаря. Це невід'ємна складова і одночасно необхідна умова успішного розвитку концепції самолікування. Слід пам'ятати, що серед ОТС-препаратів достатня кількість ліків, що можуть виявляти значну побічну дію, особливо при нераціональному застосуванні. Перелік препаратів, які дозволені для самолікування, може істотно відрізнятись в різних країнах залежно від існуючих систем охорони здоров'я та соціально-економічних умов. ОТС-препарати є засобами симптоматичного лікування, оскільки не впливають на причину та механізм розвитку захворювання. Вони розраховані на приймання протягом короткого проміжку часу і не передбачені для тривалого лікування. Безрецептурні

препарати використовуються, в основному, для лікування неважких станів, що легко піддаються фармакокорекції та не потребують втручання лікаря.

ПРИСТРАСТЬ - непереборне прагнення до прийому ЛЗ, фармакологічної, хімічної або іншої речовини.

ПРОТИПОКАЗАННЯ - всі можливі, передбачувані та прогнозовані заборони із застосування лікарського засобу.

ПСИХІЧНА ЗАЛЕЖНІСТЬ - стан організму, що характеризується патологічною потребою в прийомі ЛЗ або речовини для уникнення порушень психіки або дискомфорту, що виникають при припиненні його прийому.

РАЦІОНАЛЬНА АНТИБІОТИКОТЕРАПІЯ - антибіотикотерапія, що відповідає таким принципам:

- чітко обгрунтовані показання до призначення антибіотика;
- моніторинг та профілактика негативних побічних реакцій і ускладнень;
- встановлення тривалості курсу антибіотикотерапії;
- введення оптимальних доз лікарського засобу з адекватною частотою та врахуванням важкості інфекційного процесу;
- вибір найбільш активного і найменш токсичного лікарського засобу;
- вибір оптимальних клініко-економічних показників, врахування рентабельності лікування;
- вибір оптимального способу введення лікарського засобу з врахуванням важкості й локалізації інфекційного процесу та особливостей фармакокінетики даного антибіотика;
- вирішення питання про доцільність комбінованої антибіотикотерапії з врахуванням явищ синергізму та антагонізму між лікарськими засобами.

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ - (за визначенням ВООЗ) застосування пацієнтами препаратів у суворій відповідності до клінічних показань, в індивідуально підібраних дозах, протягом необхідного терміну, придбаних за мінімальною ціною. ВООЗ підкреслює, що нераціональне використання лікарських засобів є нагальною проблемою для багатьох країн. Часто за рахунок цього захворювання набуває

затяжного чи хронічного перебігу або на його тлі розвивається інше захворювання, що в свою чергу, призводить до додаткових витрат на лікування. Ця проблема є особливо актуальною для країн, що розвиваються, в яких комерційні та рекламні матеріали часом є єдиним джерелом інформації про лікарські засоби як для пацієнтів, так і для лікарів. Раціональне використання лікарських засобів - це метод ефективного застосування ліків, при якому виконуються такі вимоги: кожна людина має право вчасно отримати необхідний лікарський засіб протягом установленого періоду лікування в ефективній дозі; людина повинна отримати оптимальний лікарський засіб, тому з ліків із відповідною біоеквівалентною активністю буде обраний найменш вартісний препарат з фінансового боку для пацієнта; інформація для хворого стосовно призначення та приймання лікарського засобу повинна бути повною, пацієнт має довіряти лікарському засобу, приймати його згідно з призначенням та бути повністю поінформованим про можливий ризик фармакотерапії.

РЕАКЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ - реакції, які виникають на фоні приймання декількох лікарських засобів і є наслідком їх взаємодії у фармакодинамічній та/або фармакокінетичній фазах.

РЕАКЦІЯ НА ВІДМІНУ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ - побічна реакція, яка виникає при різкому припиненні приймання лікарського засобу.

РОЗЧИН - рідка лікарська форма, отримана шляхом розчинення одного або декількох лікарських речовин, призначена для ін'єкційного, внутрішнього або зовнішнього застосування.

САМОДОПОМОГА - випадки, коли виникає необхідність полегшити свій стан при тому чи іншому нездужанні, в момент загострення хронічного захворювання до візиту лікаря, надати до появи лікаря першу медичну допомогу. Суттєво для клінічного провізора, що самодопомога є невід'ємною складовою концепції відповідального самолікування. Містить також здоровий спосіб життя, відмову від куріння, помірне споживання алкоголю, правильне застосування ліків.

САМОЛІКУВАННЯ - використанням споживачем лікарських засобів, що перебувають у вільному продажі, для профілактики та лікування порушень самопочуття і симптомів, розпізнаних ним самостійно. Частина сучасної системи охорони здоров'я, скерована на виховання у громадян почуття відповідальності за своє здоров'я, їх просвіта в цій сфері та надання медичних і фармацевтичних послуг, які дозволяють їм (громадянам) реалізувати право на самостійну охорону власного здоров'я. На практиці поняття самолікування містить також лікування членів сім'ї та знайомих, особливо коли це торкається лікування дітей (за визначенням ВООЗ). Ключовою характеристикою самолікування є відповідальність хворого за своє здоров'я. Важливо, що приймання ліків, які не є у вільному продажі, під власну відповідальність, але без кваліфікованого контролю (за порадою друзів, із залишків "домашньої аптечки") ні в якому разі не можна вважати самолікуванням і слід розглядати як цілком недопустиме явище, хоча й широко розповсюджене в реальному житті.

САМОПРОФІЛАКТИКА - застосування населенням заходів із зменшення ризику виникнення захворювання, виявлення симптомів хвороби на ранній стадії для попередження розвитку захворювання чи для легшого його перебігу, заходи із попередження рецидивів захворювання, покращення якості життя хворої людини. Невід'ємна складова концепції відповідального самолікування за кордоном. Містить також здоровий спосіб життя, відмову від куріння, помірне споживання алкоголю, правильне застосування ліків.

СЕНСИБІЛІЗАЦІЯ - підвищена чутливість (до лікарського засобу). Для клінічного провізора особливе значення має те, що швидкість розвитку сенсibilізації залежить від шляху введення лікарського засобу. Місцеве аплікаційне та інгаляційне застосування найчастіше і найшвидше викликає сенсibilізацію, однак рідше призводить до розвитку небезпечних для життя станів. Внутрішньовенне введення сенсibilізує дещо менше, ніж внутрішньом'язове та підшкірне. Парентеральне введення, наприклад, бета-

лактамних антибіотиків з більшою частотою викликає розвиток анафілаксії, ніж при використанні пероральних засобів.

СЕРЙОЗНА ПОБІЧНА ДІЯ - будь-яка несприятлива, небезпечна для життя побічна дія, яка виникає при медичному застосуванні лікарського засобу та призводить до госпіталізації пацієнта або збільшення терміну госпіталізації, інвалідизації, смерті досліджуваного, спричиняє аномалії розвитку плода та вроджені аномалії.

СИНДРОМ ВІДМІНИ - прояв патологічного стану, який є якісно відмінним від проявів лікованого захворювання, й виникає внаслідок припинення застосування ліку. Для виникнення синдрому відміни притаманні три такі умови: відміна застосування ліку має бути негайною, термін лікування має бути достатньо тривалим, період напіввиведення ліку має бути порівняно коротким.

СИНЕРГІЗМ - спільна, скерована в одному напрямку дія ліків. Це збірний термін, що означає одночасну дію в одному напрямку двох чи більше лікарських речовин, які забезпечують більш високий кінцевий ефект, ніж кожна з них окремо.

СИНЕРГІЗМ АДИТИВНИЙ - тип синергізму, що виникає тоді, коли дія ліків, введених одночасно, є сумою дії окремих складників. Отож, коли механізм дії та місце прикладення дії обох ліків є спільним.

СИНЕРГІЗМ ГІПЕРАДИТИВНИЙ (ПОТЕНЦІАЦІЯ) - синергізм, який спостерігається тоді, коли дія ліків, що застосовувались разом, є більшою, ніж сума дії окремих складників.

СИНЕРГІСТ - одне з ліків, що застосовується в комбінації з іншим лікарським засобом; вони обидва діють в одному напрямку.

СПОСІБ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ДОЗИ - шляхи введення, дози (разова, добова, курсова, максимально допустима, токсична тощо), кратність застосування, можливість і доцільність перерв між курсами, кількість повторних курсів тощо.

СПРИЙНЯТНІСТЬ - задоволення очікувань пацієнта, показник впливу на якість життя протягом фармакотерапії.

СПРИЙНЯТТЯ ОСОБИСТОГО ЗДОРОВ'Я - це точка зору індивідууму стосовно своїх функціональних властивостей, його думка про ступінь свого благополуччя.

СТАРТОВА АНТИБІОТИКОТЕРАПІЯ - цим терміном нерідко позначається початок антибактеріальної терапії в гострій стадії захворювання. Частіше така терапія називається "емпіричною". Деякі автори називають її "раціональною антибіотикотерапією універсальними лікарськими засобами". Та ідея всіх наведених термінів одна - старт, початок. Як правило, під стартовою, емпіричною чи початковою антибіотикотерапією розуміють нагальні дії клініциста в перші години перебігу важкої гострої інфекції, коли тип збудника ще невідомий. Із трьох термінів найбільше імponує "початкова", чи "стартова". Найбільш наукове забарвлення має термін "початкова". Термін "стартова" змушує максимально зосередити увагу для прийняття невідкладного рішення. Його можна використовувати як синонім.

СТИМУЛЮЮЧА ЛІКАРСЬКА ТЕРАПІЯ - застосування різних ЛЗ, здатних активувати адаптаційні, компенсаторні, відновні реакції організму.

СТУПІНЧАСТА АНТИБІОТИКОТЕРАПІЯ - це зміна антибіотиків в залежності від способу їх введення хворому протягом всього курсу лікування. Клініцисти вже давно реалізують цю схему. Адже пацієнт не завжди перебуває на постійному парентеральному введенні антибіотиків. При ступінчастій антибіотикотерапії в перші дні чи тижні проводять парентеральне застосування антибіотиків, а в наступні тижні переходять на пероральне призначення. Стандартизація чи протоколи ступінчастого лікування на науковій основі шляхом тривалих клінічних випробувань почали проводитись за кордоном уже в середині 70-х років. У США на початку 90-х ступінчаста терапія була схвалена FDA. Власне з середини 90-х років у країнах СНД, а останніми роками і в Україні почали широко використовувати цей вид антибіотикотерапії, особливо у дітей.

СУМНІВНА ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ - клінічні прояви, які містять зміни лабораторних показників, що виникають через відсутність чіткого зв'язку з часом приймання лікарського засобу. Причиною виникнення цієї реакції можуть бути інші чинники (приймання інших лікарських засобів, супутні захворювання, хімічні речовини тощо).

СУПОЗИТОРІЙ - лікарська форма, що тверда при кімнатній температурі і розплавляється або розчиняється при температурі тіла, призначена для введення в порожнини тіла.

СУСПЕНЗІЯ - рідка лікарська форма, що представляє дисперсну систему, в якій тверда речовина зважена в рідині, призначена для внутрішнього, зовнішнього або ін'єкційного застосування.

СХЕМА ЛІКУВАННЯ - один з можливих варіантів використання видів лікування (етіотропного, патогенетичного, симптоматичного, синдромного тощо) у хворих із визначеним діагнозом.

ТАХІФІЛАКСІЯ - зниження лікувального ефекту при повторному застосуванні ЛЗ.

ТЕРАПЕВТИЧНА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ - лікарський засіб є терапевтично еквівалентний іншому, якщо він містить однакову активну субстанцію чи терапевтично активний компонент і клінічно так само ефективний і безпечний, що й лікарський засіб, ефективність і безпечність якого встановлені.

ТЕРАПЕВТИЧНА ЗАМІНА - заміна ліків, виписаних лікарем, на інші, відмінні за хімічним складом. При цьому замінений лікарський засіб хоча й належить до того ж фармакологічного і/чи терапевтичного класу, однак за хімічним складом відрізняється від прописаного, а тому може викликати у пацієнта інший ефект. Прикладом терапевтичної заміни може слугувати заміна H₂-блокатора на антацид (лікарський засіб для зниження кислотності шлунка) при лікуванні пацієнтів з пептичною виразкою. Однак терапевтична заміна розглядається як порушення взаємовідносин лікаря і хворого.

ТЕРАПЕВТИЧНІ АНАЛОГИ - лікарські засоби, механізм дії яких близький, незважаючи на те, що вони є різними хімічними речовинами.

ТЕРАПІЯ ЗАМІСНА - терапія, що проводиться при недостатності природних біологічно активних речовин. До засобів замісної терапії зараховують ферментні препарати, гормони та їх аналоги, вітаміни, які, не усуваючи причини захворювання, можуть забезпечити нормальну життєдіяльність організму протягом багатьох років. Наприклад, препарати інсуліну не впливають на дроблення інсуліну в острівцях підшлункової залози, але при умові постійного введення протягом усього життя пацієнта забезпечують нормальний обмін вуглеводів в його організмі.

ТЕРАПІЯ ПАТОГЕНЕТИЧНА - терапія, скерована на ліквідацію чи пригнічення механізмів розвитку захворювання більшість лікарських засобів викликають саме патогенетичну дію - гіпотензивну, антиаритмічну, протизапальну, психотропну тощо.

ТЕРАПІЯ ПРОФІЛАКТИЧНА - терапія, що проводиться для попередження захворювань. До профілактичних засобів зараховують деякі противірусні, дезінфікуючі засоби, вакцини, сироватки тощо.

ТЕРАПІЯ СИМПТОМАТИЧНА - терапія, орієнтована на усунення чи зменшення окремих проявів хвороби. До симптоматичних засобів можна зарахувати знеболюючі, що не впливають на причину чи механізм розвитку хвороби. Однак в деяких випадках (наприклад, при інфаркті міокарда) вони можуть істотно впливати на перебіг патологічного процесу, по суті виконуючи патогенетичну дію.

ТЕРАТОГЕННІСТЬ - здатність ЛЗ викликати аномалії розвитку плоду.

ТОКСИЧНІ РЕАКЦІЇ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ТЕРАПЕВТИЧНИХ ДОЗ - один із видів побічної дії лікарських засобів, різновид токсичних реакцій; це токсичні реакції при застосуванні лікарських засобів, не пов'язані з передозуванням, а спричинені вповільненим метаболізмом ліків, обумовленим генетично. Клінічні провізори повинні звертати увагу на те, що клінічні прояви інтоксикації при цьому різноманітні, можуть виявлятися у вигляді висипань, які помилково трактуються як ознаки алергії.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ - зниження фармакологічної ефективності ЛЗ при їх повторному застосуванні.

УМОВИ ВІДПУСКУ - форма відпуску лікарського засобу: за рецептом чи без рецепта.

УНІВЕРСАЛЬНІ АНТИБАКТЕРІАЛЬНІ ПРЕПАРАТИ - це антибіотики, що мають 5 основних ознак кінчної універсальності, і саме лікарський засіб повинен бути високоактивним стосовно аеробних, анаеробних збудників, грампозитивних бактерій, грамнегативних мікроорганізмів, стійким до більшості бета-лактамаз.

ФАРМАКОЛОГІЧНА ДІЯ - прояв зміни швидкості, сили, характеру біологічних процесів в організмі, спостережуване після введення лікарського препарату.

ФАРМАЦЕВТ - особа, що отримала вищу або середню спеціальну освіту фармацевтичного інституту, на фармацевтичному факультеті медичного інституту або у фармацевтичному училищі.

ФАРМАЦЕВТИЧНА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ (лікарських засобів) лікарські засоби вважаються фармацевтично еквівалентними, якщо вони містять однакову кількість тієї ж активної субстанції (субстанцій) в однакових лікарських формах, які відповідають вимогам однакових або зіставних стандартів. Фармацевтична еквівалентність не обов'язково має на увазі біоеквівалентність, оскільки різниця у допоміжних речовинах і/чи процесах виробництва можуть призвести до швидшого чи повільнішого розчинення і/чи всмоктування.

ФАРМАЦЕВТИЧНА ОПІКА - комплексна програма співпраці провізора з лікарем протягом усього періоду фармакотерапії, починаючи від моменту відпуску лікарського засобу до повного закінчення його дії. Це проведення комплексу заходів, які пов'язані з індивідуалізацією фармакотерапії і скеровані на безпечне, раціональне і ефективне використання лікарських препаратів, внаслідок одночасного професійного спостереження і керування процесом фармакотерапії лікарем і провізором. Фармацевтична опіка - це

ключ до гальванізуючої сили, що штовхає до прогресу фармацевтичну комунікацію. Це клінічна версія неклінічного фармацевтичного сервісу. Це процес, через який провізор кооперується із пацієнтом та фахівцями у дотриманні, впровадженні та моніторингу плану фармакотерапії, в цьому полягає одна з рис, що відрізняють фармацію та клінічну фармацію. Фармацевтична опіка - це необхідний елемент медичної допомоги, інтегрованої та гармонізованої з іншими складовими і скерованої до прямої користі для пацієнта. В ракурсі вимог належної аптечної (фармацевтичної) практики термін “фармацевтична опіка” вказує на ідеологію практики, що визначає хворого і суспільство» як первинних користувачів діяльності провізора. Основні напрями скерування діяльності клінічного провізора в рамках фармацевтичної опіки: пацієнт, його рідні та близькі, лікар та інший медичний персонал, провізор та відвідувачі аптек, якщо це стосується ОТС-препаратів (в основному пацієнти та їх родичі). Мабуть, слід згадати і перспективні, зовсім нові в Україні, напрями фармацевтичної опіки вдома та фармацевтичної опіки в сімейній медицині (сімейний клінічний провізор), а також клініко-фармацевтичний менеджмент у вигляді фармацевтичної опіки стосовно організаторів охорони здоров'я.

ФАРМАЦЕВТИЧНА ОПІКА В ПЕРИНАТОЛОГІЇ - це комплексна програма взаємодії лікаря (акушера-гінеколога, неонатолога), провізора (клінічного провізора) та вагітної жінки від моменту призначення і відпуску лікарського засобу до закінчення його фармакологічної дії. На провізора покладається обов'язок забезпечити вагітну жінку не лише якісними лікарськими засобами та продукцією медичного призначення, але й активно сприяти їх раціональному використанню.

ФІЗИЧНА ЗАЛЕЖНІСТЬ - стан організму, який характеризуються патологічною, часто непереборною потребою в прийомі ЛЗ або речовини для уникнення абстинентного синдрому, що виникає при припиненні прийому речовини. ФЗ проявляється, окрім різких змін психіки, різними важкими соматичними розладами, аж до смертельного результату.

Клінічна фармація

Клінічна фармація – інтегративна прикладна наука, що об'єднує фармацевтичні та клінічні аспекти використання ліків (лікарських засобів). Всього, що пов'язане з використанням ліків (лікознавство). Основне завдання клінічної фармації полягає в створенні належних теоретичних основ та практичних підходів до раціонального застосування лікарських засобів. Клінічна фармація – це сучасна практична (прикладна) модель фармації. Клінічний провізор – це професія, в першу чергу, орієнтована на пацієнта, для надання йому фармацевтичної опіки. По-суті, це нове бачення фармації та її ролі взагалі.

АБОРТИВНІ ЗАСОБИ - лікарські засоби, що застосовуються для енергійного лікування якого-небудь захворювання та різко обривають його перебіг; засоби, що викликають аборт.

АБСОРБЦІЯ (всмоктування, резорбція) - процес всмоктування лікарських препаратів в системний кровообіг з місця їх введення в організм.

АБСТИНЕНЦІЯ - особливий фізичний і психічний стан після раптового припинення прийому наркотичних, психотропних або токсикоманічних засобів.

АГЛЮТИНИНИ - особливі речовини, що накопичуються в сироватці крові людини чи тварин при природній інфекції та при штучній імунізації різноманітними мікробами. Аглютиніни викликають склеювання в грудки (аглютинацію) та випадання в осад відповідних бактерій. Виявлені аглютиніни в сироватці крові хворих сприяють встановленню діагнозу.

Штучно отримані аглютиніни допомагають визначенню виділених у пацієнтів бактерій.

АГОНІСТ - ЛЗ, що зв'язується з певним рецептором і індукуючий специфічну фармакодинамічну дію.

АДРЕНЕРГІЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, стимулюючі або полегшуючі процес передачі імпульсів в адренергічних синапсах.

АДРЕНОБЛОКУЮЧІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що гальмують (блокують) адренергічну передачу: 1) А.з, що перешкоджають взаємодії медіатора або агоніста з адренорецептором (А.з. прямої дії) діляться на: АЛЬФА- А.З. - блокуючі альфа-адренорецептори; БЕТА- А.З. - блокуючі бета-адренорецептори; 2) А.з, що порушують процеси утворення резервування або виділення медіатора з нервових закінчень (А.з. непрямої дії).

АДРЕНОМИМЕТИЧЕСКИЕ ЗАСОБИ (адреноміметики, адренопозитивні засоби) - ЛЗ, що полегшують адренергічну передачу, відтворюючи ефекти симпатичної нервової системи. Підрозділяються на А.з: 1) прямої дії - безпосередньо активують адренорецептор; 2) непрямої дії (симпатоміметики) - А.з, що полегшують синтез або вивільнення норадреналіну, що підвищує чутливість адренорецептора до медіатора.

АДСОРБЕНТИ - фармакологічно індиферентні, мають здатність вбирати рідину і різні хімічні речовини. Застосовуються як ЛЗ для адсорбції шкідливих речовин в шлунково-кишковому тракті.

АЕРОЗОЛЬ - дисперсна система (лікарська форма) зі зваженими твердими або рідкими частками, ЛЗ.

АКАРІЦИДНІ ЗАСОБИ - лікарські засоби, що застосовуються для попередження та лікування захворювань, які викликаються кліщами (наприклад, бензилбензоат, натрію тіосульфат тощо).

АКТИВНИЙ ТРАНСПОРТ - фармакокінетичний фактор; на відміну від дифузії, проходження ліків за таким механізмом абсорбції, який вимагає активного споживання енергії, оскільки лікарський засіб змушений долати хімічний чи електрохімічний градієнт.

АЛЕРГЕНИ - різні речовини, в т.ч. ЛЗ, що викликають алергію.

АЛЕРГІЯ - підвищена чутливість організму до одного або декількох ксенобіотиків.

АЛКАЛОЇДИ - азотовмісні органічні сполуки, переважно рослинного походження, що володіють біологічною активністю.

АЛКИЛУЮЧІ РЕЧОВИНИ - речовини з цитостатичною дією; застосовуються для лікування злоякісних пухлин і в якості імунодепресантів.

АЛОПАТИЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що викликають при введенні в організм послаблення або усунення ознак захворювання. Їх фармакологічні ефекти, отримані в експерименті, моделюються на людині.

АНАБОЛІЧНІ ЗАСОБИ (анаболіки) - ЛЗ, що посилюють синтез білку в організмі і прискорюють регенеративну здатність тканин.

АНАЛЕПТИКИ (стимулятори нервової системи) - різноманітні лікарські засоби, що збуджують дихання та кровообіг шляхом впливу на центральну нервову систему.

АНАЛЬГЕЗУЮЧІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що ослабляють або усувають біль. Препарати опію, його алкалоїди, їх синтетичні замінники носять назву наркотичні анальгетики. Анальгезуючі лікарські засоби, що не викликають психічної та фізичної залежності є ненаркотичними анальгетиками.

АНАЛЬГЕТИКИ - анальгезуючі лікарські засоби, що не викликають психічної і фізичної залежності є ненаркотичними анальгетиками.

АНАФІЛАКСІЯ - алергічна р-ція негайного типу, що виникає при парентеральному введенні алергену; проявляється загальною реакцією організму як анафілактичний шок, сироваткова хвороба і місцево - запаленням, набряком та іноді некрозом тканини.

АНАФІЛАКТОЇДНА Р-ЦІЯ - неспецифічна р-ція організму на первинне парентеральне введення ксенобіотика, здатного руйнувати тучні клітини з викидом в системний кровотік біологічно активних речовин, що визначають характер і тяжкість реакції.

АНЕСТЕЗУЮЧІ ЗАСОБИ (анестетики) - ЛЗ, які проявляють анестезуючу дію; діляться на місцеві і загальні А.с.

АНКСІОЛІТИКИ (транквілізатори) - ЛЗ, усуваючі або такі, що ослабляють стан занепокоєння, тривоги, страху.

АНОРЕКСИГЕННІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що знижують апетит і вживаються в комплексному лікуванні ожиріння.

АНТАГОНІСТИ (чи БЛОКАТОРИ) - ЛЗ, які взаємодіють з рецепторами, гальмують дію агоніста.

АНТАЦИДНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, нейтралізуючі соляну кислоту шлункового соку.

АНТИАДРЕНЕРГІЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що порушують адренергічну передачу, зменшують вплив симпатичної нервової системи на органи.

АНТИАНГІНАЛЬНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що вживаються для лікування ішемічної хвороби серця, профілактики і купірування нападів стенокардії.

АНТИАНДРОГЕНИ - ЛЗ, що пригнічують біосинтез, секрецію і транспорт чоловічих статевих гормонів або що ослабляють їх дію.

АНТИАНЕМІЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, використовувані для лікування анемії.

АНТИАРИТМІЧНІ ЗАСОБИ (протиаритмічні) - ЛЗ, нормалізуючі серцевий ритм.

АНТИАСТМАТИЧНІ ЗАСОБИ - лікарські засоби, що полегшують чи ліквідують напади астми (ядухи).

АНТИБІОТИКИ - ЛЗ, мікробного, тваринного або рослинного походження, що пригнічують життєдіяльність мікроорганізмів або клітин деяких пухлин.

АНТИБІОТИКИ РЕЗЕРВУ - антибіотики, до яких стійкість збудника розвивається дуже швидко (наприклад, макроліди, рифаміцини, тетрацикліни, лінкосаміди, фузидін) Резистентність до них розвивається в середньому протягом 3-5 днів. Термін вважається не зовсім сучасним. Раніше внаслідок того, що резистентність цих лікарських засобів наступала доволі швидко, їх не призначали в початковій гострій фазі перебігу інфекційного процесу (до того ж всі вони є бактеріостатичними засобами) і вважали

засобами резерву, які можна було застосовувати приблизно в 2 чи 3 циклі (коли гострий інфекційний процес вже затихає), та й то дуже коротким курсом. Сьогодні нерідко антибіотиками резерву називають антибіотики останніх поколінь, найширшого спектру, які слід негайно застосовувати на старті лікування дуже важких інфекцій.

АНТИБІОТИКИ ШИРОКОГО СПЕКТРУ ДІЇ - це антибіотики, які раніше сприймалися не тільки як лікарські засоби, що пригнічують значну кількість збудників, але й вважалися найсильнішими і кінцевими у виборі невідкладної терапії важких інфекційних станів. Це найстаріший і найпопулярніший термін серед практичних лікарів та студентів. Насправді ж антибіотики вузького і широкого спектру - поняття абсолютно відносні. І ті й інші - активні чи неактивні стосовно свого кола збудників. Найвідоміший антибіотик пеніцилін і сьогодні проявляє активність стосовно широкого кола бактерій (стафілококів, стрептококів, бацил, лістерій, коринобактерій, гонококів, більшості анаеробних збудників, спірохет, лептоспір тощо). Разом з тим, він не проявляє активності до низки мікроорганізмів, які не входять до спектру його дії. Навпаки, цефалоспорини 3-го покоління, з дуже широким спектром дії, не активні стосовно багатьох збудників (анаероби, метицилінрезистентні стафілококи, ентерококи, лістерії, атипіві мікроорганізми тощо). Більше того, "останні", "з найширшим спектром" і "найсильніші" антибіотики: карбапенеми (Тіенам, Меронем), цефалоспорини 4 покоління (Цефепім, Цефпіром) - поряд з широким спектром не діють на метицилінрезистентні стафілококи, ентерококи, ксантомонас мальтофіліа тощо. Сьогодні стає очевидним, що не існує принципових критеріїв у розподілі антибіотиків за спектрами їх дії.

АНТИБЛАСТОМНІ ЗАСОБИ - див. Протипухлинні засоби.

АНТИВІТАМІНИ - ЛЗ, структурні аналоги вітамінів, блокуючі їх біологічну дію (наприклад, антикоагулянти непрямой дії); - речовини, що перешкоджають синтезу і асиміляції вітамінів в організмі (наприклад, антибіотики, що пригнічують мікрофлору кишечника, яка синтезує вітаміни групи В);

АНТИГЕНИ - речовини, які при введенні в організм викликають утворення в ньому відповідних антитіл.

АНТИГОРМОНИ - своєрідні захисні речовини, які виробляються організмом при тривалому введенні білкових гормональних препаратів. Стосовно власних гормонів організм антигормонів не утворює.

АНТИКОАГУЛЯНТИ - речовини, що перешкоджають згортанню крові.

АНТИПРЕТИКИ (жарознижуючі засоби) - ЛЗ, знижуючі температуру тіла при лихоманці.

АНТИПРОТОЗОЙНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що пригнічують життєдіяльність простих і вживаних для лікування протозойних інфекцій.

АНТИРЕВМАТИЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що мають імунодепресивну, протизапальну і знеболюючу дію.

АНТИСЕПТИКА - способи хімічного знезаражування ран, тканин, які розташовані коло них, та порожнин тіла від збудників інфекції. За термінологічним значенням найближчим до цього терміну є поняття дезінфекція.

АНТИСЕПТИЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що чинять бактеріостатичну або бактерицидну дію на мікроорганізми. А.з. зазвичай застосовують місцево (шкіра, слизові оболонки), рідко - всередину (срібла нітрат, кислота бензойна та ін.).

АНТИТИДОТ - протиотрута.

АНТИТИРЕОІДНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що гальмують синтез гормонів щитовидної залози і застосовуються для лікування тиреотоксикозу.

АНТИТІЛА - речовини білкового походження, що утворюються в організмі (та накопичуються в крові) при введенні в нього різноманітних чужорідних білків (антигенів) і нейтралізують їх шкідливу дію. Утворюються також в організмі при інфекційних захворюваннях.

АНТИТОКСИНИ - речовини, що виробляються організмом під впливом токсинів (найчастіше мікробних) та захищають організм від отруєння останніми.

АНТИХОЛІНЕСТЕРАЗНІ ЗАСОБИ (холіноміметики непрямої дії) - ЛЗ, які викликають блокаду ацетилхолінестерази. Діляться на дві групи - оборотної дії (прозерин, фізостигмін та ін.) і "безповоротної" дії (фосфокол). Термін "безповоротної дії" застосовується умовно, оскільки ці речовини можуть дуже повільно звільнитися від зв'язку з ацетилхолінестеразою.

АПІРОГЕННА ВОДА - вода, яка не містить речовин, що викликають при парентеральному введенні в організм підвищення температури тіла; застосовується для виготовлення ін'єкційних лікарських форм.

АПТЕКА - спеціалізована установа в системі охорони здоров'я, яка здійснює придбання, зберігання, виготовлення і реалізацію населенню і лікувально-профілактичним організаціям ЛЗ і виробів медичного призначення.

АПТЕЧНІ УСТАНОВИ - широко використовуваний в системі управління охороною здоров'я термін, що об'єднує різні структури, пов'язані з проблемою ЛЗ, медичною технікою і виробами медичного призначення. До АУ відносяться аптеки, аптечні кіоски, аптечні магазини, магазини медичної техніки, магазини оптики, аптечні бази, аптечні склади, бази і склади медичної техніки, контрольні-аналітичні лабораторії.

АТАРАДГЕЗІЯ - пригнічення свідомості і больової чутливості (зі збереженням контакту), викликане поєднаною дією анальгетиків і транквілізаторів.

АТАРАКТИКИ - див. Транквілізатори.

АТС (Anatomical, Therapeutical, Chemical classification) - класифікація фармакотерапевтичних груп лікарських препаратів, рекомендована ВООЗ і побудована за анатомічним, терапевтичним та хімічним принципом.

АФІНІТЕТ - спорідненість будь-якого лікувального засобу до рецептора, яка призводить до утворення комплексу "лікарський засіб - рецептор". Лікарський засіб, що має високий афінитет до певного рецептора, зв'язується з ним при достатньо низькій своїй концентрації. А при підвищенні концентрації лікарського засобу він поступово починає утворювати комплекси і з іншими видами рецепторів, для яких його афінитет є нижчим.

Така ситуація виникає, коли лікарський засіб, селективний для конкретного рецептора, призначається у високій концентрації, і стає неселективним, отож зв'язується, крім “своїх”, з іншими рецепторами, афінитет до яких у даного лікарського засобу є нижчим. Наприклад, β 1-адреноблокатор атенолол в мінімальній терапевтичній концентрації зв'язується лише з β 1-адренорецепторами, блокуючи їх, а у великих дозах починає блокувати всі β -адренорецептори. Цей ефект лежить в основі токсичної дії лікарського засобу при призначенні його в дозі, вищій, ніж доза, що відповідає максимальній терапевтичній концентрації для даного лікарського засобу (передозування).

АФІНІТЕТ - хімічна спорідненість, здатність атомів або активних груп лікарських препаратів взаємодіяти з рецептором з різною швидкістю і величиною.

БАГАТОЦЕНТРОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ - клінічне випробування лікарського засобу, яке здійснюється відповідно до єдиного (стандартного) протоколу більш як в одному лікувально-профілактичному закладі (більше одного дослідника).

БАЗИСНА ТА КЛІНІЧНА ФАРМАКОЛОГІЯ - розділи біомедичної науки, які вивчають молекулярні комплекси, що застосовуються як лікарські засоби. Отож, фармакологія описує та пояснює їх взаємодію з живим організмом.

БАЗИСНА ФАРМАКОЛОГІЯ - наука, що вивчає фармакокінетику лікарського засобу (всмоктування, розподіл, метаболізм, екскреція) та його фармакодинаміку (механізм дії на всіх рівнях від рецепторного до системного, особливості впливу на окремі системи та органи).

БАКТЕРИЦИДНІ ЗАСОБИ - група протимікробних засобів, що мають бактерицидну дію, викликають загибель мікроорганізмів.

БАКТЕРІЙНІ ПРЕПАРАТИ - препарати для профілактики, лікування і діагностики інфекційних хвороб, що містять живі або убиті бактерійні культури, окремі компоненти мікробних клітин, продукти їх життєдіяльності.

БАКТЕРІОЛІТИКИ - ЛЗ синтетичного або природного походження, які при контакті з мікроорганізмами викликають їх загибель.

БАКТЕРІОСТАТИКИ - ЛЗ, що викликають тимчасову втрату бактеріями здатності до зростання і розмноження.

БАТМОТРОПНА ДІЯ - зміна збудливості міокарда під впливом ЛЗ або екстракардіальних чинників.

БІОДОСТУПНІСТЬ - рівень та ступінь всмоктування субстанцій з готової лікарської форми. Біодоступність визначається графіком “концентрація-час” в системній циркуляції лікарського засобу чи за виділенням із сечею. Це показник, що оцінює швидкість та ступінь всмоктування лікарської субстанції з дозованої форми та визначається кривою концентрація - час в системній концентрації або за виділенням із сечею.

БІОДОСТУПНІСТЬ АБСОЛЮТНА - частина дози препарату (в %), яка досягла системного кровоплину після внутрішньосудинного введення (внутрішньо, внутрішньом'язово).

БІОДОСТУПНІСТЬ ВІДНОСНА - показник, що визначається з метою порівняння біодоступності двох лікарських форм для позасудинного введення.

БІОДОСТУПНІСТЬ ЗАГАЛЬНА - частина прийнятої внутрішньо дози препарату, яка досягла системного кровоплину в незміненому вигляді та у вигляді метаболітів, що утворились в процесі всмоктування в результаті так званого пресистемного метаболізму, чи “ефекту первинного проходження”.

БІОДОСТУПНІСТЬ ЛЗ - відсоток ЛЗ, що поступив у системний кровотік після його несудинного введення.

БІОЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ - порівняльна характеристика двох лікарських засобів за однакових умов, яка підтверджує їх фармацевтичну та біологічну еквівалентність щодо ефективності та безпечності після використання в однакових молярних дозах. Два фармацевтичних продукти вважаються біоеквівалентними, якщо вони є фармацевтичними еквівалентами та їх біодоступність після застосування в однаковій молярній дозі настільки близька, що можна очікувати приблизно однакового ефекту (дії).

БІОЛОГІЧНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ - визначення активності ЛЗ на біологічних об'єктах. Активність ЛЗ при Б.с. виражається в одиницях дії (ОД), що оцінюються за стандартним зразком, що має постійну активність. Методи Б.с. наводяться в Державній Фармакопеї.

БІОТЕХНОЛОГІЯ ЛЗ - науково-технологічний напрям, пов'язаний з отриманням ЛЗ методами, які ґрунтуються на досягненнях молекулярної біології, генної інженерії, мікробіології і цитології; включає методи використання живих організмів, клітин, ферментів.

БІОТРАНСФОРМАЦІЯ - сукупність хімічних перетворень ЛЗ в організмі.

БІОФАРМАЦЕВТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ - вивчення впливу фізико-хімічних властивостей наповнювача, особливостей лікарської форми і технології приготування на фармакологічну активність ЛЗ.

ВАЗОДИЛАТАТОРИ - ЛЗ, що викликають розширення кровоносних судин.

ВАЗОКОНСТРИКТОРИ - ЛЗ, що викликають звуження судин.

ВАКЦИНА - препарат, що отримується з убитих культур мікроорганізмів, їх токсинів або антигенів, призначених для активної імунізації людей і тварин.

ВВЕДЕННЯ ЛЗ - найбільш поширеними способами введення ЛЗ є: ентеральний (per os, під язик, через зонд, шлунково-кишковий тракт та ін.); парентеральний (внутрішньовенно, внутрішньом'язово, підшкірно, внутрикостно та ін.); місцевий, інгаляційний, внутрішньопорожнинний і тому подібне.

ВЗАЄМОДІЯ (ІНТЕРАКЦІЯ, ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ) ЛІКІВ - взаємний вплив препаратів; вплив одного ліку на результат дії іншого, одночасно застосовуваного ліку.

ВИВІЛЬНЕННЯ - вихід діючої (активної) речовини з лікарської форми *in vitro* або *in vivo*.

ВИСНОВОК ДЕРЖАВНОГО ФАРМАКОЛОГІЧНОГО ЦЕНТРУ МОЗ УКРАЇНИ щодо ефективності, безпечності та якості лікарського засобу - результат експертизи матеріалів на лікарський засіб з наданням рекомендацій щодо його державної реєстрації (перереєстрації), експертизи матеріалів про

внесення змін до реєстраційних документів протягом дії реєстраційного посвідчення з рекомендацією про потребу внесення змін чи доповнень до реєстраційних документів на лікарський засіб або його нову реєстрацію.

ВІДВАР - настій, що відрізняється режимом екстракції.

ВІДДАЛЕНІ ТОКСИЧНІ ЕФЕКТИ - один із видів побічної дії лікарських засобів, різновид токсичних реакцій (тератогенний, канцерогенний, ототоксичний та інші ефекти).

ВІДПОВІДАЛЬНЕ САМОЛІКУВАННЯ - концепція, що передбачає перенесення більшої частини турбот (і витрат) про здоров'я з медичних працівників і системи охорони здоров'я на пацієнтів, при умові надання їм відповідної інформації. Відповідальне самолікування є об'єктивно існуючою первинною ланкою сучасної системи охорони здоров'я і не потребує створення якої-небудь спеціальної організації.

ВІДХАРКУВАЛЬНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що полегшують відділення мокротиння при кашлі за рахунок її розрідження і підвищення активності миготливого епітелію.

ВІРОГІДНА ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ - клінічні прояви, які включають зміни лабораторних показників під час приймання лікарського засобу, але навряд це стосується супутніх захворювань або інших чинників, які регресують після відміни лікарського засобу, і при повторному призначенні цього лікарського засобу факт їх виникнення повторно невідомий.

ВІТРОГОННІ ЗАСОБИ - ЛЗ, сприяючі відходженню газів, що скупчуються в шлунково-кишковому тракті при порушенні його функцій.

ВНУТРІШНЯ АКТИВНІСТЬ - здатність ЛЗ при взаємодії з рецептором індукувати його активність.

ВНУТРІШНЯ АКТИВНІСТЬ (ВНУТРІШНЯ ЕФЕКТИВНІСТЬ) - властивість лікарського засобу, зв'язуючись з рецептором, викликати той же ефект, що й ендогенний ліганд; властивість, яка притаманна агоністам.

ВСМОКТУВАННЯ - процес поступлення лікарської речовини з місця введення в кров.

ВТИРАННЯ - один із способів введення ЛЗ через шкіру в цілях загальної і місцевої лікувальної дії.

ВТОРИННИЙ ПОСЕРЕДНИК (ВТОРИННИЙ МЕССЕНДЖЕР) - біохімічно активна речовина, яка виконує роль хімічного “провідника” чи “підсилювача” трансдукції (тобто сигналу, що виходить від рецептора). Крім того, вторинний посередник є речовиною, концентрація якого без активації “його” рецептора перебуває в жорстких межах (наприклад, внутрішньоклітинний Ca^{2+}).

ВТОРИННІ ПОБІЧНІ ЕФЕКТИ - вид лікових ускладнень, що виникає при застосуванні високоактивних антибіотиків та інших протимікробних засобів, призводить до змін нормальної бактеріальної флори організму, які ведуть до суперінфекції, дисбактеріозу та кандидомікозу. Частіше всього уражуються легені і кишківник. Клінічний провізор у своїй практиці повинен враховувати те, що кандидоз зазвичай розвивається при терапії тетрациклінами. Тривала терапія антибіотиками хронічних легеневих захворювань сприяє виникненню стафілококових інфекцій. Глюкокортикоїди та імунодепресанти послаблюють імунітет, в результаті чого збільшується ризик розвитку інфекційних захворювань. Тривале лікування імунодепресантами пацієнтів після трансплантації нирок може ускладнитись цитомегаловірусною та грибовою інфекціями, що призводять до летального висліду.

ГАЛЮЦИНОГЕННІ РЕЧОВИНИ - див. Психодислептичні речовини.

ГАНГЛІОНАРНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, полегшуючі або гальмуючі передачу збудження в синапсах вегетативних гангліїв.

ГАПТЕНИ - неповні антигени. Більшість ліків є низькомолекулярними сполуками, отож неповними антигенами. Для утворення повноцінного антигену вони повинні зв'язуватись із транспортним білком організму, організувати комплекс “білок-ліки”. Саме цей комплекс і стимулює розвиток імунної реакції.

ГЕМОЛІЗ - руйнування еритроцитів з виділенням гемоглобіну в плазму крові; може бути наслідком побічної дії ЛЗ.

ГЕМОЛІТИЧНІ ОТРУТИ - речовини, що викликають руйнування еритроцитів (сполуки миш'яку, свинцю, нітрати, ефіри, сапоніни, отрути комах, змії та ін. речовини).

ГЕНЕРИЧНА ЗАМІНА - заміна біоеквівалентних лікарських засобів, які містять однакову активну речовину, хімічно ідентичну за силою, концентрацією, дозою, лікарською формою і шляхом введення; відпуск ліків, комерційна назва яких відрізняється від виписаних лікарем, а хімічний склад і дозування діючої речовини ідентичні.

ГЕННА ІНЖЕНЕРІЯ - отримання мікроорганізмів з новими, в т.ч. і що не зустрічаються в природі, комбінаціями спадкових властивостей; за їх допомогою отримані біосинтетичні і напівсинтетичні антибіотики, інсулін людини і багато інших ЛЗ.

ГЕСТАГЕННІ ЗАСОБИ (ГЕСТАГЕНИ) - ЛЗ, що містять гормон жовтого тіла прогестерон або його синтетичні аналоги.

ГІПОГЛІКЕМІЧНІ ЗАСОБИ - див. Протидіабетичні засоби.

ГІПОЛІПІДЕМІЧНІ ЛЗ - нормалізують показники ліпідного обміну.

ГІПОТЕНЗИВНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що знижують артеріальний тиск.

ГІПОХОЛЕСТЕРИНЕМІЧНІ ЗАСОБИ - антихолестеринемічні засоби) - ЛЗ, що знижують вміст холестерину в крові.

ГІРЧИЧНИК - аркуш паперу, покритий тонким шаром порошку знежиреного насіння гірчиці.

ГОМЕОПАТИЧНІ ЛЗ - речовини рослинного, тваринного, мінерального походження (чи їх комбінація), які містять надзвичайно малі дози активних сполук, що виробляються за спеціальною технологією і дозволяються для широкого клінічного застосування після їх реєстрації за правилами, встановленими МОЗ України.

ГОМЕОПАТІЯ - емпіричний метод лікування хвороб, який ґрунтується в застосуванні мінімальних доз речовин, які у більших дозах викликають явища, схожі з ознаками хвороби.

ГОРМОНАЛЬНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що є природними гормонами або їх синтетичними аналогами.

ГРАНУЛА - тверда лікарська форма у вигляді однорідної частки (крупинки, зернятка), округлої циліндричної або неправильної форми, призначена для внутрішнього застосування.

ДЕЗИНФІКУЮЧІ ЗАСОБИ - ЛЗ, які викликають швидку бактерицидну дію, застосовують для обеззаражування води, медичних інструментів і апаратури, посуду, приміщень і так далі

ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР ЛЗ І ВИРОБІВ МЕДИЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ - перелік вітчизняних і зарубіжних ЛЗ виробів медичного призначення, дозволених до медичного застосування в Україні; приведені номери і дати реєстрації, їх міжнародні назви.

ДИСБАКТЕРІОЗ - зміна видового складу і кількісних співвідношень непатогенної мікрофлори (головним чином. кишечника); настає під впливом деяких ЛЗ, наприклад антибіотиків.

ДИФУЗІЯ - фармакокінетичний фактор; пасивне проходження ліків шляхом penetрації через водяні каналці в мембрані або шляхом розчинення в ній.

ДІАГНОСТИЧНІ ЗАСОБИ - хімічні речовини, які застосовуються для виявлення локалізації патологічного процесу або з'ясування функціонального стану окремих органів; - розділяють на рентгено-контрастні барвники і радіоактивні ізотопи та ін. Дозволяються для широкого клінічного застосування після їх реєстрації за правилами, встановленими МОЗ України.

ДОБІРКА НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДОСЛІДНИКА - сукупність даних, що містять інформацію про лікарський засіб, відомих до моменту початку клінічного дослідження, які включають хімічні, фармацевтичні, токсикологічні, фармакокінетичні та фармакодинамічні дані, отримані в експерименті, а також результати попередніх клінічних випробувань; необхідну інформацію, що обґрунтовує суть, шкалу оцінок і тривалість дослідження, яку слід періодично оновлювати.

ДОБРОВОЛЬЦІ (волонтери) - особи старше 18 років, на яких, за їх письмовою згодою, вивчається фармакокінетика, фармакодинаміка, переносимість лікарських препаратів по офіційно затверджених програмах з дозволу Фармакологічного і Етичного комітетів.

ДОКУМЕНТАЦІЯ (з клінічних досліджень) - перелік записів у будь-якій формі (документи, записи на магнітних та оптичних носіях), у яких описано методи і хід дослідження, а також фактори, що можуть завадити його проведенню, і передбачені при цьому дії. До записів належать: протокол, копії схвалення і дозволу керівних органів та Комітету з етики (підрозділом Комітету з етики є Комісія з питань етики Державного фармакологічного центру МОЗ України), біографія дослідника, форми згоди суб'єкта дослідження, звіти особи, відповідальної за здійснення періодичних перевірок, сертифікати аудиторій, кореспонденція, що має відношення до дослідження, оптимальні показники для контролю, первинні дані, заповнені індивідуальні реєстраційні форми та остаточний звіт.

ДОМЕН (БІЛКОВИЙ ДОМЕН) - елемент вторинної структури білкової молекули (у цьому випадку - рецептора), який є деякою комбінацією а-спіралей і b-шарів, що зазвичай компактно вкладені у глобулярні одиниці. Цей термін звичайно несе зміст структурно-функціональної одиниці рецептора (наприклад, гормон-зв'язуючий домен, трансмембранний домен тощо), на відміну від субодиниці.

ДОПНГ - фармакологічні, лікарські і інші засоби, введення яких в організм тимчасово посилює фізичну і психічну активність. У зв'язку з тим, що Д. може викликати отруєння (аж до смертельного результату) і ставить у нерівні умови учасників змагань, Міжнародний Олімпійський комітет в 1967 р. прийняв рішення про заборону застосування Д. в спорті і введенні антидопінгового контролю.

ДОПОМІЖНІ РЕЧОВИНИ - див. Формотворні речовини

ДОСЛІДЖУВАНИЙ - пацієнт (доброволець), який бере участь у клінічному випробуванні лікарського засобу.

ДОСЛІДЖУВАНИЙ ЛІКАРСЬКИЙ ЗАСІБ (досліджуваний продукт) - готовий лікарський засіб або плацебо, що вивчається або використовується для контролю під час клінічних випробувань.

ДОСЛІДЖУВАНИЙ ПРОДУКТ - фармацевтична форма активної речовини чи плацебо, за допомогою яких перевіряють або які використовують для порівняння під час клінічного випробування.

ДОСЛІДНИК - фахівець, який безпосередньо проводить клінічне випробування лікарського засобу в лікувально-профілактичному закладі та ознайомлений чи пройшов підготовку з питань проведення клінічних випробувань. Це одна особа або кілька осіб, відповідальних за практичне проведення клінічного дослідження, а також безпеку для здоров'я суб'єктів випробування під час дослідження. Поведінка дослідника має відповідати високим етичним нормам, і він повинен проявляти професійну майстерність; мати відповідну кваліфікацію та бути офіційно допущеним до медичної практики; мати досвід та практику з дослідницької роботи, зокрема, у галузі дослідження, яке передбачається; ознайомитись із довідковими матеріалами та вимогами щодо певного дослідження.

ДРОМОТРОПНА ДІЯ ЛЗ - зміна провідності в атріовентрикулярній системі серця під впливом ЛЗ або екстракардіальних чинників.

ЕКСПЕРТИЗА ЛЗ - комплексна оцінка ефективності, безпеки і якості ЛЗ, відбита в нормативній документації на препарат. Е. ЛЗ здійснюється Фармакологічним і Фармакопейним комітетами.

ЕКСПЕРТИЗА МАТЕРІАЛІВ КЛІНІЧНОГО ВИПРОБУВАННЯ - перевірка, експертиза та спеціалізована оцінка матеріалів клінічного випробування лікарського засобу з метою підготовки мотивованих висновків для прийняття рішення про початок проведення клінічного випробування, затвердження їх результатів або відмову від них.

ЕКСПРЕС-ЗВІТ - поданий у письмовій формі опис та попередній аналіз будь-яких непередбачуваних побічних

ЕКСТРАКТ - лікарська форма, що є концентрованим витягом з лікарської рослинної сировини, призначена для внутрішнього або зовнішнього застосування.

ЕЛІМІНАЦІЙНА ТЕРАПІЯ - комплекс лікувальних заходів для виведення отрути з організму.

ЕЛІМІНАЦІЯ - виведення лікарської речовини з організму.

ЕМБРИОТОКСИЧНІСТЬ - побічна дія ЛЗ, що проявляється на ранній стадії внутрішнього розвитку плоду (до 12 тижнів), що призводить до загибелі ембріона.

ЕМПІРИЧНА АНТИБАКТЕРІАЛЬНА ТЕРАПІЯ - дослівно цей термін трактується як початкова антибактеріальна терапія антибіотиками до виявлення збудника залежно від топіки захворювання та можливого його патогена.

ЕМПІРИЧНІ АНТИБІОТИКИ - застарілий термін, дослівно - антибіотики, які використовуються для емпіричної антибіотикотерапії. Більшість антибіотиків були отримані в результаті емпіричного пошуку, отже спочатку створювався лікарський засіб, лише потім виявлялись механізми його дії.

ЕНЗИМИ - ферменти.

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ ЛЗ - права людини при проведенні клінічних випробувань, обговорені у ряді міжнародних документів, найбільш відомим з яких є "декларація Хельсінкі", що була прийнята 18 Всесвітньою медичною асамблеєю в Хельсінкі в 1964 р. Одним з основних принципів цієї декларації є інформація учасника клінічних випробувань про цілі випробувань, очікуваної користі, можливої шкоди; лікар повинен отримати від випробовуваного усвідомлену згоду на участь в клінічному випробуванні письмово.

ЄДИНА КОНВЕНЦІЯ ПРО НАРКОТИЧНІ ЗАСОБИ 1961 РОКУ - міжнародна угода, яка регулює стосунки між державами у сфері контролю над наркотичними засобами по використанню цих засобів для законних цілей (медичні, наукові) і запобігання зловживання цими засобами. Конвенція

містить перелік препаратів, який за станом на 1982 р. включав 120 засобів, головним чином морфіноподібні дії.

ЗАГАЛЬНИЙ КЛІРЕНС - об'єм плазми, який очищається від ЛЗ за одиницю часу.

ЗАГАЛЬНИЙ КЛІРЕНС (ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ) - швидкість “очищення” організму від лікарського засобу. При цьому розрізняють нирковий та позанирковий кліренси, які відображають виведення лікарського засобу відповідно з сечею та іншими шляхами, перш за все жовчю. Загальний кліренс є сумою ниркового та позаниркового кліренсу.

ЗАМОВНИК КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ (СПОНСОР) - юридична (організація) або фізична особа, яка є ініціатором початку клінічного випробування лікарського засобу і відповідає за його організацію, контроль та/або фінансування.

ЗАХИЩЕНІ АНТИБІОТИКИ - це інгібіторозахищені антибіотики; антибіотики, комбіновані з інгібіторами бета-лактамаз. Таких лікарських засобів сьогодні створено лише 6 - чотири пеніцилінових, зі всіма трьома інгібіторами, і два цефалоспоринових. “Захищені антибіотики” - це спрощене словосполучення, яке використовують в широкій аудиторії, яка обізнана з проблемою. Існують ферменти, що виробляються мікробною клітиною і руйнують молекули антибіотиків. Першим таким ферментом була пеніцилаза, згодом названа бета-лактамазою. Сьогодні виявлено вже більше 200 бета-лактамаз, які руйнують більшість антибіотиків, що застосовуються. Лише в 1975 році була отримана сполука (клавуланова кислота), яка інгібує, тобто руйнує бета-лактамази, тим самим захищаючи антибіотики, що застосовуються. У 1980 році були синтезовані сульбактам і зовсім недавно - тазобактам.

ЗБОРИ РОСЛИННІ ЛІКАРСЬКІ - суміш декількох видів подрібненої або цілісної лікарської рослинної сировини, іноді з додаванням солей, ефірних олій та ін. компонентів. Застосовуються зазвичай у вигляді настоїв, настоянок або відварів.

ЗВИКАННЯ - знижена реакція організму на повторне введення ЛЗ.

ЗВІТ ПРО ДОКЛІНІЧНЕ ВИВЧЕННЯ - офіційний документ, що містить результати фармацевтичних, фармакокінетичних, фармакологічних, токсикологічних досліджень відповідно до методичних вказівок.

ЗВІТ ПРО КЛІНІЧНІ ВИПРОБУВАННЯ - офіційний документ, що представляється клінічною базою за формою, зроблений на основі результатів клінічних випробувань відповідно до вимог Фармакологічного комітету.

ЗДОРОВІ ВИПРОБОВУВАНІ - див. Добровольці.

ЗЛОВЖИВАННЯ ЛЗ - див. Пристрасть.

ІДИОСИНКРАЗІЯ - змінена чутливість до ксенобіотиків, що проявляється непрогнозованими атипічними, іноді важкими реакціями організму на перше їх введення в терапевтичних або субтерапевтичних дозах. Причиною І. є, як правило, генетично обумовлені ензимопатії.

ІЗОТОНІЧНИЙ РОЗЧИН (ізоосмотичний) - розчин, осмотичний тиск якого рівно осмотичному тиску плазми крові (наприклад, 0,9% водний р-н хлориду натрію або 5% водний р-н глюкози).

ІМУНОДЕПРЕСАНТИ (імунодепресивні засоби, імуносупресори) - ЛЗ, які пригнічують імунологічні реакції організму.

ІМУНОМОДУЛЯТОРИ - ЛЗ, здатні відновлювати (корегувати) імунобіологічну відповідь шляхом прямої або непрямой дії на клітини імунної системи або продукти їх життєдіяльності.

ІМУНОСТИМУЛЯТОРИ - ЛЗ, стимулюючі імунологічні реакції організму.

ІНГІБІТОРИ - ЛЗ, пригнічуючі або затримуючі фізіологічні реакції або фізико-хімічні процеси в організмі.

ІНГІБІТОРИ ФЕРМЕНТІВ - ліки, що здатні гальмувати мікросомальні ферментативні системи.

ІНДИВІДУАЛЬНА РЕЄСТРАЦІЙНА ФОРМА - встановлений протоколом перелік даних та іншої інформації відповідно до кожного суб'єкта випробування. Дані можуть бути записані на будь-якому носії інформації (у

тому числі на магнітному чи оптичному), який забезпечує точне введення інформації, її презентацію та дозволяє при потребі перевіряти документи.

ІНДУКТОРИ - ЛЗ, стимулюючі фізіологічні реакції або фізико-хімічні процеси в організмі.

ІНДУКТОРИ ФЕРМЕНТАТИВНІ - сполуки, що мають здатність неспецифічно підсилювати активність мікросомальних ферментів, що метаболізують ліки.

ІНДУКЦІЯ ФЕРМЕНТАТИВНА - властивість ліків неспецифічно посилювати активність мікросомальних ферментів, що метаболізують ліки.

ІНОВАЦІЙНИЙ ЛІКАРСЬКИЙ ЗАСІБ - лікарський засіб, ліцензований і випущений на ринок на основі наявності повного досьє, включно з даними хімічного, біологічного, фармацевтичного, фармако-токсикологічного та клінічного дослідження. “Лікарський засіб порівняння (стандартний лікарський засіб)” повинен бути “іноваційним” лікарським засобом.

ІНСПЕКЦІЯ - перевірка, яку офіційно здійснюють відповідні інстанції на місці проведення випробувань і/або спонсора для підтвердження відповідності вимогам GSP.

ІНСПЕКЦІЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЛЗ І МЕДИЧНОЇ ТЕХНІКИ - підрозділ в системі МОЗ України, що здійснює в установленому порядку контроль за якістю ЛЗ, медичної техніки, і виробів медичного призначення, вироблених як на підприємствах вітчизняної промисловості, так і тих, що ввозяться з-за кордону.

ІНСТРУКЦІЯ ПО МЕДИЧНОМУ ЗАСТОСУВАННЮ ЛЗ - офіційний документ, що стверджується Фармакологічним комітетом, включає хімічну і непатентовану назву, основні синоніми, детальний опис спектру фармакологічної активності, показання і протипоказання до застосування, дозування, з урахуванням шляхів введення і віку хворого. Вказується взаємодія з іншими ЛЗ і можливі побічні ефекти при його застосуванні. Вказується термін зберігання, форми випуску і ряд інших відомостей.

ІНТЕРМІТУЮЧА ТЕРАПІЯ - метод лікування, заснований на переривчастому курсовому призначенні лікарських засобів.

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ - це інформація, подана в аркуші-вкладці, що містить назву лікарського засобу та його міжнародну назву (чи назву активних інгредієнтів у комплексних лікарських засобах), повну якісну та кількісну характеристику активних інгредієнтів з використанням їх загальноприйнятих назв та якісну характеристику наповнювачів, лікарську форму та склад за об'ємом чи кількістю доз (для кожної лікарської форми), фармакотерапевтичну групу чи характер дії в термінах (поняттях), доступних для пацієнта, назву та адресу виробника і власника торгової ліцензії.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СПОСІБ ЗАСТОСУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ - це- інформація, подана в аркуші-вкладці, що містить дані про дозування, спосіб та шляхи введення, періодичність приймання з вказівкою, якщо необхідно, на час доби, коли ліки слід вживати, тривалість курсу лікування у випадках, коли він мав би бути обмеженим, дії у випадку передозувань, дії у випадках, коли було пропущене чергове приймання лікарського засобу, попередження про ефект відміни.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ТЕРАПЕВТИЧНІ ПОКАЗАННЯ - це інформація, подана в аркуші-вкладці, що містить дані про протипоказання, заходи застереження при застосуванні, взаємодію з іншими лікарськими засобами та іншу взаємодію (з їжею, алкоголем тощо), особливі застереження.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ТЕРМІН ПРИДАТНОСТІ - це інформація, подана в аркуші-вкладці, що містить дані про термін придатності лікарського засобу, попередження не приймати лікарський засіб після вказаного терміну, за необхідності - вказівки про особливі умови зберігання, попередження щодо візуальних ознак непридатності.

ІНФОРМОВАНА ЗГОДА - документована добровільна згода суб'єкта брати участь у певному дослідженні після того, як йому надана інформація про дослідження, що містить його мету, можливу користь, ризик та незручності, а

також права та обов'язки суб'єкта випробувань згідно з положеннями Гельсинської декларації. Іншими словами, це процедура отримання дослідником письмової згоди досліджуваного (його законного представника) на участь у клінічному випробуванні (підписується і датується після ознайомлення досліджуваного з усіма особливостями випробування, що можуть вплинути на його рішення).

ІНФУЗІЙНІ РОЗЧИНИ - лікарські препарати для системного введення в організм (внутрішньовенне, підшкірне, внутрішньопорожнинне і так далі) у відносно великому об'ємі рідини.

КАНЦЕРОГЕННІ ЕФЕКТИ - побічні ефекти лікарських засобів, що викликають розвиток злоякісних пухлин. Встановити достовірний взаємозв'язок між розвитком пухлини і застосуванням лікарського засобу буває складно внаслідок тривалого часового періоду, що розділяє ці події. Так, встановлено взаємозв'язок між розвитком раку ендометрію та тривалим прийманням естрогенів; раку сечового міхура та застосуванням циклофосфаміду.

КАНЦЕРОГЕННІСТЬ - здатність ксенобіотиків, у тому числі і фармакологічних засобів, викликати розвиток злоякісних пухлин у людини і тварин.

КАПСУЛА - дозована лікарська форма, що являє собою ув'язнені в оболонку (з желатину, крахмалу або іншого біополімера) лікарські засоби, призначені для внутрішнього застосування.

КАРДІОТОНІЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що оказують позитивний інотропний вплив на міокард.

КАСКАД РЕАКЦІЙ - виникнення в організмі під впливом деяких внутрішніх чи зовнішніх факторів серії біохімічних, фізіологічних та психологічних реакцій. Цих реакцій спочатку не існує, однак існує стан готовності до їх появи.

КЕРАТОЛІТИЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що викликають розм'якшення і відторгнення гіпертрофованого рогового шару епідермісу.

КЕРАТОПЛАСТИЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що посилюють і прискорюють утворення рогового шару шкіри (іхтіол, дьоготь та ін.); застосовуються при лікуванні дерматозів зі зниженою епітелізацією.

КЕРІВНИК КЛІНІЧНОГО ВИПРОБУВАННЯ - дослідник, який відповідає за проведення клінічного випробування та координує діяльність усіх дослідників.

КЛІНІКО-ФАРМАЦЕВТИЧНА КОРЕКЦІЯ ФАРМАКОТЕРАПІЇ - це така погоджена з лікарем корекція клінічним провізором фармакотерапії, яка робить останню ефективнішою та рентабельнішою з метою максимального збігання інтересів пацієнтів та клініцистів.

КЛІНІЧНА ФАРМАКОЛОГІЯ - галузь науки, що використовуючи дані експериментальної фармакології, вивчає дію лікарських засобів в умовах клініки для подальшого впровадження в медичну практику, базується на контрольованих клінічних дослідженнях I, II, III фаз і є необхідним етапом створення та вивчення лікарських засобів. Як найважливіша основа фармакотерапії та фармакопрофілактики, щодо всіх клінічних дисциплін, клінічна фармакологія сприяє збереженню здоров'я людини та відновленню його у випадках хвороби. Клінічна фармакологія вивчає основні показання до використання різноманітних лікарських засобів, елементи клінічної токсикології. Основними напрямками досліджень клінічної фармакології є: дослідження ефективності, фармакодинаміки, фармакокінетики та біодоступності лікарських засобів за умов їх клінічного застосування; підвищення ефективності та безпечності клінічного застосування наявних лікарських засобів; оптимізація фармакотерапії найпоширеніших захворювань людини через комбіноване застосування лікарських засобів різних фармакологічних груп; вивчення побічної дії ліків при їх ізольованому та комбінованому застосуванні; розроблення сучасних методичних, організаційних, економічних основ клінічної фармакології для створення та впровадження лікарських засобів в Україні. Ця клінічна дисципліна вивчає взаємодію ліків з організмом людини, обґрунтовує принципи та методи

контролю терапевтичної ефективності і безпеки застосування ліків, вивчає клінічні дослідження, проведені на людях.

КЛІНІЧНЕ ВИПРОБУВАННЯ ЗА СКОРОЧЕНОЮ ПРОГРАМОЮ - випробування, мета яких - здійснення порівняльної оцінки ефективності та безпечності двох лікарських засобів за однакових умов після використання в однакових молярних дозах на обмеженій кількості пацієнтів (добровольців).

КЛІНІЧНЕ ВИПРОБУВАННЯ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ - встановлення або підтвердження ефективності та безпеки лікарського засобу на пацієнтах-добровольцях (волонтерах), яке проводиться у лікувально-профілактичних закладах, уповноважених на це МОЗ України, за поданням Державного фармакологічного центру МОЗ України.

КЛІНІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ - системне вивчення лікарського засобу із залученням людей (хворих і здорових волонтерів) з метою виявлення або перевірки його дії та (або) визначення будь-яких небажаних реакцій, а також вивчення його всмоктування, розподілу, метаболізму та виведення з організму для оцінки ефективності й безпечності.

КЛІНІЧНИЙ ПРОВІЗОР - провізор, спеціально підготовлений з і клінічних дисциплін; це фахівець, який володіє системними знаннями базової та клінічної фармакології і знайомий з основними видами медичної документації, загальною синдромологією та клінічною симптомологією, основними методами клінічного, лабораторного та інструментального обстеження пацієнта, напрямками та принципами лікування захворювань. У лікувально-профілактичних закладах провізор виконує роль консультанта лікаря з питань підвищення ефективності фармакотерапії, зменшення побічної та небажаної дії лікарських засобів, оптимізації вартості лікування. Клінічний провізор керує процесом, пов'язаним з лікарськими засобами, підвищує ступінь розуміння фармакотерапії, застосовуючи для цього незалежні дисципліни, такі, наприклад, як фармакоекономіка, клінічна економіка тощо. Він покликаний підвищити ступінь задоволення пацієнта шляхом покращення якості життя під час лікування. Це провізор, який бере

на себе функції управління результатами фармакотерапії та відповідає за підтвердження її якості. Це фахівець, що здійснює відповідальний прогноз фармакотерапії. Це провізор, який несе безпосередню відповідальність перед пацієнтом за якість фармацевтичної опіки. Клінічні провізори консультують лікарів стосовно раціонального підбору лікарських препаратів з врахуванням їх фармакокінетики, фармакодинаміки, взаємодії з іншими лікарськими засобами, а також вартості лікування. Клінічному провізору належить провідна роль як у тому, щоб допомогти лікарям правильно призначити ліки, так і в тому, щоб пацієнт правильно ці ліки застосовував.

КЛІНІЧНІ ВИПРОБУВАННЯ НОВИХ ЛЗ - апробація фармакологічного засобу за затвердженою програмою на клінічних базах Фармакологічного комітету з метою визначення його ефективності, безпеки, переносимості, адекватності дозування з подальшим експертним висновком. Для нових ЛЗ необхідно вказати його перевагу перед існуючими, для вирішення питання можливості його рекомендації в якості ЛЗ в широку медичну практику.

КЛІРЕНС - швидкість очищення крові від ЛЗ в процесі його хімічних перетворень і виділення з організму.

КОЕРГІЗМ - приклад фармакодинамічної взаємодії у вигляді взаємного модифікування фармакологічної дії шляхом одночасного застосування різних ліків.

КОЕФІЦІЄНТ ЕЛІМІНАЦІЇ - відбиває кількість ЛЗ, що виділяється протягом доби в порівнянні з його кількістю, що поступила в організм.

КОМБІНОВАНА ДІЯ ЛІКІВ - введення в організм як комбінованого лікарського препарату (складної сполуки), так і одночасне введення декількох простих (що містять одну діючу речовину) препаратів чи їх застосування один за одним на фоні попереднього лікарського препарату.

КОМБІНОВАНА ФАРМАКОТЕРАПІЯ - індивідуалізована фармакотерапія із застосуванням двох і більше лікарських засобів.

КОМІСІЯ З ПИТАНЬ ЕТИКИ - комісія, яка здійснює оцінку етичних та морально-правових аспектів програми (протоколу) клінічного випробування і

діє згідно з вимогами належної клінічної практики, встановленими Міжнародною конференцією з гармонізації технічних вимог до реєстрації лікарських засобів у країнах Європейського Економічного Співтовариства (ICH GCP) та Гельсінської декларації Всесвітньої асоціації лікарів із змінами та доповненнями.

КОМІТЕТ З ЕТИКИ - незалежний орган, до складу якого входять медики та особи без медичної освіти, обов'язком яких є дбати про безпеку, цілісність, невразливість (фізичну й психічну) прав суб'єктів дослідження, згідно з громадською думкою щодо проведення випробування. При ДФЦ (Дежавному фармакологічному Центрі) МОЗ України існує Комісія і питань етики - центральний структурний підрозділ Комітету в частині виконання міжнародних вимог щодо забезпечення прав людини, хворих чи здорових суб'єктів (волонтерів), яких залучають до клінічних випробувань. Комітет з етики повинен незалежно від дослідника, спонсора та відповідних керівних органів об'єктивно оцінювати відповідність досліджень, технічних засобів, протоколу, підбору суб'єктів випробувань, а також стежити за дотриманням конфіденційності. Склад Комітету з етики, службовий та громадський статус його членів, перелік робочих процедур, режим прийому громадян повинні бути доступними всім зацікавленим.

КОМПЛАЄНС - комплаєнтність, індекс кооперативності; це готовність пацієнта виконувати рекомендації лікаря. На виконавчі функції хворого можуть вплинути частота дозування, кількість таблеток, що приймаються протягом доби, лікова форма призначеного препарату, залежність приймання лікарського засобу від приймання їжі, побічні ефекти терапії тощо. Отже, комплаєнтність пацієнти дуже варіабельна і відповідно може істотно вплинути на ефективність фармакотерапії.

КОМПЛАЄНТНІСТЬ (погодження) - ступінь погодження (згоди) пацієнта на вживання приписаних ліків; ступінь згоди пацієнта на дотримання приписів лікаря щодо режиму дозування, часу приймання ліку та приймання їжі. В клінічній фармакології та клінічних

дослідженнях лікарських засобів попереднє формулювання залишається актуальним, крім випадків, коли пацієнт отримуватиме ліки, що знаходяться на стадії клінічних досліджень.

КОМПЛЕКСОНИ - органічні речовини, що утворюють міцні розчинні у воді сполуки з катіонами багатьох металів. К. (трилон А, трилон Б, тетецин-кальцій, пентацин, дефероксамін) використовують в медицині в якості антидотів при отруєннях солями важких металів і лантанідів (лужноземельних металів). К. використовуються у фармацевтичній промисловості, в практиці лабораторних досліджень в якості антиоксидантів при зберіганні лікарських препаратів, вітамінів та ін.

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО БОРТЬБУ ПРОТИ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ І ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН 1988 р. - міжнародна угода, яка регулює стосунки між державами у сфері боротьби проти незаконного обігу наркотичних і психотропних засобів.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ПСИХОТРОПНІ РЕЧОВИНИ 1971 р. - міжнародна угода, що регулює стосунки між державами у сфері контролю над психотропними речовинами по їх використанню з метою запобігання зловживання ними в широкій медичній практиці.

КОНТРАКТНА ДОСЛІДНИЦЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ - наукова установа (комерційна, академічна або інша), якій спонсор надає деякі повноваження та зобов'язання. Умови передання визначають у письмовій формі.

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ (клінічних досліджень) - обов'язок експертів, які слідкують за технологічним процесом і виявляють відхилення від заданих параметрів. Це процедури, які здійснюються у межах системи гарантії якості з метою перевірки виконання вимог щодо якості досліджень. Вони стосуються всіх членів дослідницької групи (зокрема, штату спонсора або контрактної дослідницької організації, які беруть участь у плануванні, проведенні, моніторингу, оцінці та узагальненні результатів досліджень). Мета контролю - дотримання безпеки суб'єктів дослідження, виключення помилкових (несумлінних) висновків та необ'єктивних даних.

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ЛЗ - система державних заходів, що направлені на забезпечення населення ефективними і безпечними ЛЗ. Порядок проведення державного контролю якості ЛЗ, радіофармацевтичних препаратів і діагностичних наборів для медичного мікроаналізу, регламентується відповідними інструкціями, які затверджуються МОЗ України. Контролю якості підлягають усі ЛЗ, що випускаються як вітчизняними підприємствами, незалежно від форми їх власності і підлеглості.

КОНТРОЛЬОВАНЕ КЛІНІЧНЕ ВИПРОБУВАННЯ - метод, який вживаються при клінічних випробуваннях з використанням в якості контролю вже відомих ЛЗ або плацебо.

КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ (стосовно суб'єктів випробувань) - збереження таємниці даних стосовно особи суб'єкта випробувань, тобто його паспортних даних і персональної медичної інформації. Якщо процедура перевірки достовірності даних потребує розкриття такої інформації, це повинні здійснювати спеціально призначені особи. Інформація, яка засвідчує особу волонтера, завжди зберігається у таємниці. До початку досліджень необхідно отримати згоду волонтера на використання його первинних медичних даних, при цьому слід офіційно засвідчити збереження найсуворішої конфіденційності. При необхідності доповісти спонсорів і/або контролюючим організаціям про виникнення небажаних явищ чи будь-якої іншої інформації дослідник зобов'язаний дотримуватись умов конфіденційності.

КОНЦЕНТРАЦІЯ РІВНОВАЖНА - концентрація стабільного стану. Це стан, що досягається в тому випадку, коли поступлення ліків у кров перебуває в рівновазі з їх видаленням.

КООРДИНАТОР ДОСЛІДЖЕНЬ (місцевий) - певним чином підготовлена особа, яку призначає дослідник для надання допомоги у проведенні дослідження у певному місці.

КОРОНАРОДИЛАТАТОРИ (антиангінальні) - ЛЗ, що покращують кровопостачання міокарду за рахунок розширення вінцевих артерій.

КСЕНОБІОТИКИ - сторонні для організму хім. речовини, які, потрапляючи в організм, можуть викликати біологічні р-ції різної спрямованості. К. становлять більшість ЛЗ.

КУМУЛЯЦІЯ ЛЗ - накопичення в організмі лікарського препарату або ефектів, що викликаються ним, при повторних його введеннях внаслідок переважання кількості, що вводиться, над величиною екскреції.

КУРАРЕПОДІБНІ ЗАСОБИ - лікарські засоби, блокуючі передачу нервових імпульсів з рухових нервів на скелетну мускулатуру, викликаючи її розслаблення (тубокурарин-хлорид, дитилін та ін.).

ЛІГАНД-РЕЦЕПТОРНИЙ КОМПЛЕКС (лікарський засіб-рецепторний комплекс) - комплекс, що з'являється в результаті поєднання ліганда (лікарського засобу) із специфічним для нього рецептором, і призводить до змін рецепторної молекули, а саме її "активації", що, в свою чергу, обумовлює ініціацію передачі "сигналу".

ЛІГАНД - речовина, що взаємодіє з визначеною ділянкою чи ідентичними ділянками рецептора з утворенням ліганд-рецепторного комплексу. У фармакології ліганд відповідає лікарському засобу чи ендogenousму медіатору.

ЛІГАНДИ ЕКЗОГЕННІ - речовини (звичайно - лікарські засоби), які структурно подібні з молекулою ендogenousного ліганда і зв'язуються з тими ж рецепторами, що й ендogenousні ліганди.

ЛІГАНДИ ЕНДОГЕННІ - гормони, нейромедіатори і локальні медіатори.

ЛІКАРСЬКА АЛЕРГІЯ - алергічна реакція організму, яка розвивається на повторне введення ЛЗ, що виявився алергеном. Проявляється як системними, так і місцевими клінічними симптомами і синдромами.

ЛІКАРСЬКА НЕПЕРЕНОСИМІСТЬ - індивідуальна підвищена чутливість до ЛЗ (внаслідок ідіосинкразії або порушення функціонального стану), що

проявляється в тому, що в терапевтичних або менших дозах ЛЗ викликає небажані реакції організму.

ЛІКАРСЬКА СИРОВИНА - синтетичні хімічні продукти, речовини мінерального, тваринного і рослинного походження, які слугують джерелом для отримання ЛЗ.

ЛІКАРСЬКА СТІЙКІСТЬ МІКРООРГАНІЗМІВ - здатність мікроорганізмів зберігати життєдіяльність у присутності відносно високих концентрацій антибіотиків або хіміотерапевтичних засобів.

ЛІКАРСЬКА ФОРМА - зручний для застосування стан ЛЗ, при якому досягається необхідний лікувальний ефект. Залежно від консистенції розрізняють тверді, м'які і рідкі Л.ф. За способом застосування розрізняють оральні, інгаляційні, парентеральні, ректальні і інші лікарські форми.

ЛІКАРСЬКИЙ МОНІТОРИНГ - динамічне дослідження концентрації ЛЗ в крові. Ряд дослідників під цим терміном розуміє також і динамічне дослідження функціональної системи або інших показників для оцінки фармакологічної дії ЛЗ.

ЛІКАРСЬКИЙ ПРЕПАРАТ - див. ЛЗ

ЛІКАРСЬКИЙ ПРЕПАРАТ СТАНДАРТНИЙ - ЛЗ, що призначається для використання в порівняльних дослідженнях, частіше для апробації нових ЛЗ.

ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ - хімічні сполуки природного або синтетичного походження, вживані для лікування, попередження і діагностики захворювань людини і тварин, зареєстровані в установленому порядку і внесені в Державний Реєстр.

ЛІКАРСЬКІ ПЛІВКИ - особлива лікарська форма, створена на основі полімерів.

ЛІКАРСЬКІ ПРЕПАРАТИ НОВОГАЛЕНОВІ - водний, водно-спиртовий витяг з рослинної сировини, максимально очищений від баластних речовин, який біологічно стандартизується.

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ - група рослин, яка використовується в медичній практиці з лікувальною або профілактичною метою, зареєстрована в

установленому порядку і внесена в Державний реєстр. Розрізняють дикорослі і культивовані л.р.

ЛКИ - див. ЛЗ

ЛКИ ІДЕАЛЬНІ - лікарський засіб, якому притаманні бажані оптимальні фармакодинамічні та фармакокінетичні властивості для етіологічного і/чи синдромального лікування у конкретного пацієнта.

ЛКОВА (МЕДИКАМЕНТОЗНА) ХВОРОБА (ПОЛПРАГМАЗІЯ) - різноманітність ускладнень фармакотерапії при застосуванні більше як одного лікарського засобу.

ЛКУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНИЙ ЗАКЛАД ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ КЛІНІЧНОГО ВИПРОБУВАННЯ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ (КЛІНІЧНА БАЗА) - лікувально-профілактичний заклад, визначений МОЗ України за поданням Державного фармакологічного центру МОЗ України як такий, що може проводити клінічні випробування лікарського засобу.

ЛНІМЕНТ - мазь рідка.

ЛПОТРОПНІ ЛЗ - препарати синтетичного і природного походження, що сприяють нормалізації ліпідного обміну.

ЛЦЕНЗУВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ - видача державним органом спеціального дозволу на виробництво, реалізацію, ввезення або вивезення ЛЗ. Робота по ліцензуванню в усіх областях фармацевтичної діяльності організовується і проводиться ліцензійною комісією і відповідними комісіями регіональних органів управління охорони здоров'я.

МАКРОЛІДИ - антибіотики, що продукуються актиноміцетами і мають в хімічній структурі макроциклічне лактонне кільце, пов'язане із залишками аміноцукрів; мають широкий спектр протимікробної дії.

МАТКОВІ ЗАСОБИ - ЛЗ, які стимулюють скорочувальну активність міометрію.

МЕДИЧНА ФАРМАКОЛОГІЯ - наука, головний напрямок якої - терапевтичне застосування ліків; це наука про речовини, які використовуються для попередження, діагностики та лікування захворювань.

МЕТАБОЛІЗМ ЛЗ - див. Біотрансформація. У ряді випадків метаболіти ЛЗ мають біологічну активність.

МЕХАНІЗМ ДІЇ (ліків) - ефект або ефекти, які пояснюють фізіологічні зміни, що викликані дією лікарського засобу.

МІДРІАТИЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що викликають розширення зіниці.

МІЖНАРОДНА НЕПАТЕНТОВАНА НАЗВА ЛЗ - назва ЛЗ, присвоєна ВООЗ, як правило з урахуванням його хімічної будови і специфічної фармакологічної активності. Разом з патентованою фірмовою назвою МНН обов'язково вказується на упаковці або в інструкції по застосуванню, що дозволяє легко ідентифікувати препарат.

МІЖНАРОДНИЙ КОМІТЕТ З КОНТРОЛЮ НАРКОТИКІВ (МККН) - експертний орган Економічної і Соціальної Ради ООН (складається з 13 членів, що обираються на певний термін) і що функціонує на сесійній основі. МККН щорічно складає доповідь, в якій дається аналіз положення в області контролю за наркотиками у всьому світі.

МІКРОБІОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЛЗ - контроль якості ЛЗ, що ґрунтується на визначенні і вивченні мікрофлори сировини, субстанції або готового ЛЗ з метою недопущення перевищення нормованих меж кількісних і видових показників обсемененості ЛЗ.

МІОРЕЛАКСАНТИ - ЛЗ, що знижують тонус скелетної мускулатури зі зменшенням їх рухової активності.

МІОТИЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що викликають звуження зіниці.

МОЖЛИВА ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ - клінічні прояви, які включають зміни лабораторних показників і виникають під час приймання лікарського засобу, пояснюються наявністю супутніх захворювань або прийманням інших лікарських засобів чи хімічних речовин і для яких реакція на відміну лікарського засобу невідома.

МОЖЛИВІ ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ - це лікарські засоби (не обов'язково оптимальні чи ідеальні), які є наявні в лікувально-профілактичному закладі або які реально може придбати пацієнт для лікування конкретного

захворювання. У більшості випадків на сучасному етапі розвитку вітчизняної медицини дуже важко підібрати альтернативні (наприклад, антимикробні) лікарські засоби як стосовно лікувального закладу, так і пацієнта - в основному, через їхню вартість.

МОНОТЕРАПІЯ - індивідуалізована фармакотерапія, що проводиться одним лікарським засобом.

МУТАГЕННІ ЕФЕКТИ - побічні ефекти лікарських засобів, що призводять до розвитку генетичних порушень захворювань (генних, хромосомних і геномних мутацій).

НАГЛЯД - дія за значенням "наглядати"; група осіб чи органи влади, що наглядають за ким-небудь чи чим-небудь. Існує чотири види нагляду, пов'язані із застосуванням лікарських засобів: терапевтичний моніторинг, фармакоекономіка, фармакологічний нагляд, контроль обігу ліків.

НАЛЕЖНА АПТЕЧНА (ФАРМАЦЕВТИЧНА) ПРАКТИКА (НАП) (GOOD PHARMACEUTICAL PRACTICE, GPP) - це стандартизовані правила, що торкаються розподілу лікарських засобів, в першу чергу, через аптечну мережу. В ракурсі положень НАП основною метою професійної діяльності провізора стає не стільки підвищення кількості та якості лікарських засобів на ринку, як, в першу чергу, підвищення ефективності та безпечності медикаментозної терапії конкретного пацієнта. Належна аптечна практика є одним з найефективніших шляхів здійснення фармацевтичної опіки (в аптеці).

НАРКОТИЧНІ ЗАСОБИ - розрізняють два аспекти використання терміну. У фармакологічному розумінні Н.з. називають ЛЗ, використовувані для наркозу (син. загальні анестетики), які викликають оборотне пригнічення свідомості, втрату больової та ін. видів чутливості, а також пригнічення рефлексів. У правовому аспекті Н.з. називають ЛЗ і інші речовини, які викликають стан залежності та які включені у списки Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 р.

НЕБАЖАНА ДІЯ, ОБУМОВЛЕНА ФАРМАКОЛОГІЧНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ - один із видів побічної дії лікарських засобів. Наприклад, лейкопенія у зв'язку із застосуванням цитостатиків, седативний ефект антигістамінних препаратів, прокінетична дія макролідів тощо.

НЕБАЖАНЕ ЯВИЩЕ - будь-яке явище, що виникає у суб'єкта випробування (пацієнта) незалежно від того, зумовлене воно чи ні застосуванням досліджуваного лікарського засобу. В рамках діяльності клінічного провізора стосовно фармакологічного нагляду слід пам'ятати, що до серйозних небажаних явищ належать такі, що спричиняють смерть, загрозу життя, втрату працездатності, госпіталізацію або її подовження. Крім того, до них належать аномалії розвитку, виникнення пухлин у плодів та новонароджених. Несподіваним небажаним вважають явище раніше неописане (за своєю природою, вираженістю або частотою виникнення) в добірці літератури для дослідника, загальному плані дослідження або інших джерелах. Після вивчення такого явища і встановлення зв'язку між ним та досліджуваним лікарським засобом його слід розцінювати як небажане.

НЕЗВИЧАЙНІ РЕАКЦІЇ (відмінні від фармакологічних) - група побічних реакцій лікарських засобів, обумовлені ензимопатіями та псевдоалергіями. У розвитку цих реакцій значну роль відіграє безпосередня пряма дія ліків на товсті клітини та вивільнення гістаміну й інших медіаторів. Цей ефект дозозалежний, отож чим більша доза лікарського засобу, тим вища концентрація гістаміну в крові та тканинах, тим яскравіша клінічна картина. Клінічний провізор повинен знати, що на ці реакції припадає близько 80% побічних явищ при використанні лікарських засобів. Такі реакції в більшості випадків легко розпізнаються лікарями.

НЕЙРОЛЕПТАНАЛЬГЕЗІЯ - метод знеболення, що ґрунтується на поєднанні нейролептичних засобів і наркотичних анальгетиків.

НЕЙРОЛЕПТИЧНІ ЗАСОБИ (антиманіакальні, антипсихотичні засоби, нейролептики) - ЛЗ, пригніблюючі емоційну, вольову активність, пригнічуючі інстинкти, продуктивну симптоматику психозів (маячні розлади, галюцинації, автоматизм та ін.), не порушуючи при цьому свідомість.

НЕЙРОТРОПНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що роблять вплив переважно на нервову систему.

НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ - побічна реакція, характер або ступінь вираженості якої не відповідає наявній інформації про лікарський засіб, наведеній у брошурі дослідника (для досліджуваного лікарського засобу) або в інструкції для медичного застосування, аркуші-вкладиші, короткій характеристиці препарату (для дозволеного до застосування лікарського засобу).

НЕСЕРЙОЗНА ПОБІЧНА ДІЯ - будь-яка побічна дія, яка не відповідає критеріям, визначеним як серйозна побічна дія.

НЕСУМІСНІСТЬ ЛЗ - обумовлена фармацевтичною, фармакокінетичною або фармакодинамічною взаємодією ЛЗ при їх спільному застосуванні і характеризується зміною характеру і сили фармакологічної дії.

НОВИЙ ЛЗ - застосовується менше 3 років після реєстрації.

НОМЕНКЛАТУРА ЛЗ - документ, що містить згрупований перелік назв лікарських препаратів, вживаних в роботі медичної установи.

НООТРОПНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що покращують метаболічні процеси в головному мозку, сприяють відновленню пам'яті.

ОБВОЛІКУЮЧІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що утворюють з водою емульсії і колоїдні розчини.

ОБ'ЄМ РОЗПОДІЛУ ЛЗ - гіпотетичний об'єм рідини організму, необхідний для рівномірного розподілу цього ЛЗ адекватно його концентрації в плазмі крові.

ОБСЯГ РОЗПОДІЛУ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ - показник, що характеризує ступінь охоплення лікарського засобу тканинами з плазми чи сироватки крові.

ОДИНИЦЯ ДІЇ (ОД) - доза деяких ЛЗ (гормони, серцеві глікозиди, вітаміни, антибіотики та ін.), яка визначається методом біологічної стандартизації, що викликає визначений, об'єктивно реєстрований і статистично достовірний фармакологічний ефект.

ОПТИМАЛЬНІ АНТИМІКРОБНІ ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ - це антибіотики, що адекватні для конкретного пацієнта як з клінічного, так і з економічного боку.

ОРГАНІЗАТОР КЛІНІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ - “спонсор” в нормативних актах ЄЕС; той, що розробляє або виробляє, чи офіційна вповноважена особа, яка несе відповідальність за розробку детального плану, організацію, проведення, фінансування клінічного дослідження, але безпосередньо в ньому участі не бере.

ОСНОВНІ ЖИТТЄВО ВАЖЛИВІ ЛЗ - список ліків, наявність яких в аптеках і лікувально-профілактичних закладах обов'язковий, затверджується Міністерством охорони здоров'я і його основна мета - забезпечення населення гарантованим мінімумом ЛЗ.

ОСНОВНІ ЛЗ - за визначенням ВООЗ, ОЛЗ задовольняють потреби охорони здоров'я для більшості хворих при лікуванні основних захворювань. Вперше термін ОЛЗ був введений ВООЗ в 1977г., став базовим для охорони здоров'я країн, що розвиваються.

ОСОБА, ЯКА ЗДІЙСНЮЄ ПЕРІОДИЧНУ ПЕРЕВІРКУ (моніторинг) - монітор (*спеціальний сленг*), - особа, яку призначає спонсор, або контрактна дослідницька організація, що відповідає перед ним за якість перевірки та звітує про хід дослідження, а також за достовірність отриманих даних. Вона повинна бути висококваліфікованою, мати необхідний досвід проведення досліджень, а також здійснення адекватної перевірки відповідного дослідника. Під час збирання та наступної обробки документації особі, яка здійснює перевірку, можуть допомагати спеціально підготовлені асистенти.

ОСТАТОЧНИЙ ЗВІТ (з клінічних досліджень) - вичерпний аналіз дослідження по його завершенні, який містить опис експериментальних (у

тому числі статистичних) методів і матеріалів дослідження, отримані результати та їх оцінку, статистичний аналіз та клінічну оцінку.

ОТРУЙНІ ЛЗ - до них відносяться ЛЗ, призначення, застосування, дозування і зберігання яких у зв'язку з високою токсичністю і здатністю викликати наркоманію повинне здійснюватися з особливою обережністю. Для отруйних речовин встановлені вищі разові і добові дози, які приведені в Державній Фармакопеї. Зберігання і відпуск в аптеках і в усіх інших установах отруйних ЛЗ робиться відповідно до спеціальних правил, затверджених МОЗ України. Зберігають дані ЛЗ в закритому сейфі, який після роботи опечатують.

ОТРУТИ - різні по хімічній будові речовини природного, синтетичного чи іншого походження, що викликають при попаданні в організм різке порушення його фізіологічних функцій (отруєння) або смерть. При лікуванні отруєнь отрутами використовують антидоти.

ОЦІНЮЮЧИЙ ФАРМАКОДИНАМІЧНИЙ ПОКАЗНИК лікарських засобів - показник "доза-ефект". Звичайно при збільшенні дози ліків до визначеної межі бажаний ефект зростає, але при цьому можуть виникати небажані ефекти. Саме відношення доз ліків, при яких викликається небажаний чи бажаний ефект, використовують для оцінки межі безпеки чи терапевтичного індексу препарату.

ПАРАДОКСАЛЬНА РЕАКЦІЯ - реакція організму, інтенсивність якої знаходиться в зворотній залежності від дози лікарського препарату.

ПАСТА - мазь з вмістом порошкоподібних речовин понад 20-25%.

ПАЦІЄНТ-ДОБРОВОЛЕЦЬ (волонтер) - особа, яка безпосередньо контактує з закладами охорони здоров'я та пропонує себе за добровільною згодою в якості досліджуваного в клінічних випробуваннях лікарського засобу.

ПЕРВИННІ ДАНІ - записи або засвідчені оригінали клінічних та лабораторних досліджень, отримані під час випробувань.

ПЕРЕВІРКА (ДОСТОВІРНІСТЬ) ДАНИХ - процедури, які проводять з метою підтвердження того, що дані, включені до остаточного звіту з клінічних досліджень, відповідають дійсному спостереженню. Ці процедури належать

до первинних матеріалів, комп'ютеризованих індивідуальних реєстраційних форм, комп'ютерних роздруківок, даних статистичного аналізу й таблиць (прийняте міжнародне трактування).

ПЕРЕВІРКА ПРОВЕДЕННЯ КЛІНІЧНОГО ВИПРОБУВАННЯ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ ДЕРЖАВНИМ ФАРМАКОЛОГІЧНИМ ЦЕНТРОМ МОЗ УКРАЇНИ (ІНСПЕКЦІЯ) - процедура офіційної перевірки Державним фармакологічним центром МОЗ України матеріальної бази (приміщень, устаткування та обладнання), документів, що разом або окремо дають змогу оцінити якість проведення клінічного випробування та отриманих даних.

ПЕРЕДБАЧУВАНА ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ/ЯВИЩЕ - побічна реакція/явище, характер або ступінь вияву якої відповідає наявній інформації про лікарський засіб, відображеній у брошурі дослідника (для досліджуваного лікарського засобу).

ПЕРЕДОЗУВАННЯ - основні клінічні прояви при перевищенні дози або підвищеній чутливості організму.

ПЕРІОД НАПІВАБСОРБЦІЇ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ - час, необхідний для всмоктування половини дози лікарського засобу з місця введення в кров.

ПЕРІОД НАПІВВИВЕДЕННЯ ($T_{1/2}$) - час, необхідний для виведення 50% ЛЗ з організму.

ПЕРІОД НАПІВРОЗПОДІЛУ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ - характеристика розподілу лікарського засобу в організмі; час, необхідний для досягнення концентрації ліку в крові, яка рівна 50% рівноважної концентрації, тобто при наявності рівноваги між кров'ю та тканинами.

ПІДОЗРЮВАНИЙ ЛІКАРСЬКИЙ ЗАСІБ - лікарський засіб, застосований перед виникненням побічної дії й розцінений з точки зору автора повідомлення про побічну дію, виробника та органів охорони здоров'я, як причина побічної дії.

ПЛАН КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ - план випробування фармакологічного засобу, який містить дані про цілі, критерії вибору випробовуваних осіб, показання і протипоказання до застосування і прогнозовані побічні дії. Він

включає обов'язкові і бажані методи дослідження, які необхідно використати для оцінки ефективності і безпеки ЛЗ.

ПЛАЦЕБО - імітує за формою, кольором, запахом ЛЗ, не містить активної речовини. Плацебо використовується, як правило, при проведенні клінічних випробувань нових ЛЗ, з метою виключення сугестії при оцінці терапевтичного ефекту.

ПЛІВКА ЛІКАРСЬКА - лікарська форма у вигляді полімерної плівки.

ПЛІВКА ОЧНА - плівка лікарська, замінююча очні краплі.

ПОБІЧНА ДІЯ ЛЗ - будь-яка реакція на ЛЗ, шкідлива і небажана для організму, яка виникає при його використанні для лікування, профілактики і діагностики захворювань (ВООЗ).

ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ - небажана для здоров'я досліджуваного небезпечна реакція за умови, коли не може бути виключений причинно-наслідковий зв'язок між цією реакцією та застосуванням лікарського засобу.

ПОБІЧНЕ ЯВИЩЕ - будь-який несприятливий медичний прояв у досліджуваного, який не обов'язково має причинний зв'язок із застосуванням лікарського засобу (зміни лабораторних даних; симптом або захворювання, які збігаються за часом із застосуванням досліджуваного лікарського засобу тощо).

ПОБІЧНИЙ ЕФЕКТ - небезпечна властивість лікарського засобу при його медичному застосуванні, яка не пов'язана з дозовим режимом лікарського засобу.

ПОБІЧНІ РЕАКЦІЇ ТИПУ А - побічні реакції, виникнення яких пов'язане з посиленням припустимої фармакологічної дії лікарського засобу при застосуванні в звичайній терапевтичній дозі. Зазвичай такі реакції є дозозалежними.

ПОБІЧНІ РЕАКЦІЇ ТИПУ В - непередбачені побічні реакції, які раніше не спостерігались при прийманні конкретного лікарського засобу, виникнення яких не можна було передбачити виходячи з вивченої фармакологічної дії лікарського засобу.

ПОВІДОМЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФАРМАКОЛОГІЧНОГО ЦЕНТРУ МОЗ УКРАЇНИ - якісна друкована інформація (у медичній літературі або окремих виданнях) для лікарів та медичних працівників щодо випадків побічних реакцій/дій тощо в Україні та за її межами.

ПОДВІЙНЕ "СЛІПЕ" КЛІНІЧНЕ ВИПРОБУВАННЯ - метод клінічних випробувань, коли ні хворий, ні лікар не знає, що отримує хворий (ЛЗ, що апробується, стандартний препарат або плацебо).

ПОКАЗАННЯ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ - всі доведені (статистично обгрунтовані) захворювання, синдроми та симптоми, при яких лікарський засіб має лікувальний ефект, а також рекомендації щодо використання лікарського засобу в аспектах профілактичної, діагностичної або багатопрофільної дії лікарського засобу.

ПОЛІПРАГМАЗІЯ - одночасне (нерідко необгрунтоване) призначення декількох ЛЗ.

ПОПРАВКА ДО ПРОТОКОЛУ (клінічного дослідження) - письмове описання змін або формальне роз'яснення тексту протоколу клінічного випробування.

ПОСЛАБЛЮЮЧІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що посилюють перистальтику кишечника і прискорюють акт дефекації.

ПОТЕНЦІЮВАННЯ - посилення фармакологічної дії одного ЛЗ іншими ЛЗ.

ПОХІДНІ ДАНІ - файли пацієнта (історія хвороби, амбулаторні картки), оригінали записів та показань приладів, ЕКГ, ЕЕГ, рентгенограм, лабораторних записів тощо.

ПРЕКУРСОРИ - хімічні речовини, що є ключовими при промисловому виробництві або підпільному виготовленні наркотичних засобів і психотропних речовин, і перераховані в таблицях I і II Конвенції 1988 р.

ПРЕМЕДИКАЦІЯ - застосування ЛЗ при підготовці хворого до наркозу або місцевої анестезії з метою підвищення їх ефективності і профілактики ускладнень.

ПРЕПАРАТИ БЕЗ РЕЦЕПТУРНОГО ВІДПУСКУ (ОТС-препарати) - не

велика група лікарських засобів, які пацієнт може купити для самолікування безпосередньо в аптеці (а деякі ліки і не тільки в аптеці, а наприклад, в супермаркеті) без рецепта лікаря. Це невід'ємна складова і одночасно необхідна умова успішного розвитку концепції самолікування. Слід пам'ятати, що серед ОТС-препаратів достатня кількість ліків, що можуть виявляти значну побічну дію, особливо при нераціональному застосуванні. Перелік препаратів, які дозволені для самолікування, може істотно відрізнятись в різних країнах залежно від існуючих систем охорони здоров'я та соціально-економічних умов. ОТС-препарати є засобами симптоматичного лікування, оскільки не впливають на причину та механізм розвитку захворювання. Вони розраховані на приймання протягом короткого проміжку часу і не передбачені для тривалого лікування. Безрецептурні препарати використовуються, в основному, для лікування неважких станів, що легко піддаються фармакокорекції та не потребують втручання лікаря.

ПРЕПАРАТИ НАПІВСИНТЕТИЧНІ - препарати, при виготовленні яких природна речовина дещо видозмінюється. До цієї групи лікарських засобів належать майже всі антибіотики, гормональні препарати 1-го покоління.

ПРИСТРАСТЬ - непереборне прагнення до прийому ЛЗ, фармакологічної, хімічної або іншої речовини.

ПРОГРАМА КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ (протокол) - документ, в якому викладено основні завдання, методологію, процедури, статистичні аспекти та організацію клінічного випробування, а також, як правило, раніше отримані дані щодо досліджуваного лікарського засобу та обґрунтування випробування.

ПРОЛІКИ - фармакологічний засіб, що пройшов клінічні випробування і рекомендований за результатами випробувань Фармакологічним комітетом для медичного використання, але ще не дозволене офіційно наказом МЗ України для медичного застосування і промислового випуску.

ПРОСТЕ "СЛІПЕ" КЛІНІЧНЕ ВИПРОБУВАННЯ - метод, вживаний при клінічних випробуваннях, коли хворий не інформується лікарем, який ЛП йому призначений: що апробується, стандартний або плацебо.

ПРОТИМІКРОБНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, вживані для знищення або пригнічення зростання патогенних мікроорганізмів.

ПРОТИОТРУТА - див. Антидоти

ПРОТИПОКАЗАННЯ - всі можливі, передбачувані та прогнозовані заборони із застосування лікарського засобу.

ПРОТИПУХЛИННІ ЗАСОБИ - ЛЗ, вживані для лікування злоякісних пухлин.

ПРОТОКОЛ (клінічного випробування) - документ, що визначає раціональну, об'єктивну та статистично достовірну розробку, а також методологію дослідження, включно з умовами його проведення та забезпечення.

ПСИХІЧНА ЗАЛЕЖНІСТЬ - стан організму, що характеризується патологічною потребою в прийомі ЛЗ або речовини для уникнення порушень психіки або дискомфорту, що виникають при припиненні його прийому.

ПСИХОАКТИВАТОРИ (психостимулятори, психоаналептики, психотонік) - ЛЗ, стимулюючі психічну діяльність з тимчасовим підвищенням працездатності, зменшенням почуття втоми і сонливості, поліпшенням настрою.

ПСИХОАКТИВНІ ЛЗ - препарати різного походження, що чинять дію на психічний стан і поведінку людини і зухвалі стан залежності при зловживанні ними. ПЛЗ розділяють на наркотичні (їх перелік приведений в списках Конвенції 1961 р.), психотропні (список приведений в Конвенції 1971 р.) і токсикоманічні засоби.

ПСИХОГЕННІ РЕАКЦІЇ - група побічних реакцій лікарських засобів. Найчастіше спостерігаються у осіб, в яких реакція на медикамент одного разу виникла, після чого у них розвивається "непереносимість" на всі чи більшість лікарських засобів різноманітних класів. Нерідко це проявляється у вигляді вегетативних кризів, які супроводжуються скаргами на

головокружіння, головний біль, слабкість, пітливість, приливи тощо. Ці симптоми нічого спільного з алергією не мають і цілком залежать від лабільності психіки пацієнта.

ПСИХОДИСЛЕПТИЧНІ ЛЗ - викликають у здорових людей порушення психіки у формі зорових, слухових, тактильних і інших порушень сприйняття.

ПСИХОТРОПНІ ЗАСОБИ - розрізняють два аспекти використання терміну п.з. У фармакологічному розумінні П.з. називають велику групу ЛЗ, вживаних при порушеннях психічної діяльності людини. П.з. можуть також бути позначені як психофармакологічні засоби. У правовому аспекті П.з. називають лікарські і інші засоби, що викликають стан залежності і включені в списки Конвенції про психотропні речовини 1971 р.

ПСИХОФАРМАКОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ - див. Психотропні ЛЗ. Група ЛЗ, вживаних при порушеннях психічної діяльності людини, що супроводжуються маренням, галюцинаціями, депресією, страхом та ін. симптомами. П.з. підрозділяються на антипсихотичні, антидепресанти, психостимулятори, транквілізатори, ноотропи і ряд інших засобів. Деякі П.з. при зловживанні ними здатні викликати стан залежності. Переважне число П.з. відпускається в аптеках тільки по рецептах.

ПУЛЬС-ТЕРАПІЯ - контрольоване разове або обмежене курсове застосування за екстремальними свідченнями понад високі дози ЛЗ з вузькою широтою терапевтичної дії.

РАЦІОНАЛЬНА АНТИБІОТИКОТЕРАПІЯ - антибіотикотерапія, що відповідає таким принципам:

- чітко обгрунтовані показання до призначення антибіотика;
- моніторинг та профілактика негативних побічних реакцій і ускладнень;
- встановлення тривалості курсу антибіотикотерапії;
- введення оптимальних доз лікарського засобу з адекватною частотою та врахуванням важкості інфекційного процесу;
- вибір найбільш активного і найменш токсичного лікарського засобу;

- вибір оптимальних клініко-економічних показників, врахування рентабельності лікування;
- вибір оптимального способу введення лікарського засобу з врахуванням важкості й локалізації інфекційного процесу та особливостей фармакокінетики даного антибіотика;
- вирішення питання про доцільність комбінованої антибіотикотерапії з врахуванням явищ синергізму та антагонізму між лікарськими засобами.

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ - (за визначенням ВООЗ) застосування пацієнтами препаратів у суворій відповідності до клінічних показань, в індивідуально підібраних дозах, протягом необхідного терміну, придбаних за мінімальною ціною. ВООЗ підкреслює, що нераціональне використання лікарських засобів є нагальною проблемою для багатьох країн. Часто за рахунок цього захворювання набуває затяжного чи хронічного перебігу або на його тлі розвивається інше захворювання, що в свою чергу, призводить до додаткових витрат на лікування. Ця проблема є особливо актуальною для країн, що розвиваються, в яких комерційні та рекламні матеріали часом є єдиним джерелом інформації про лікарські засоби як для пацієнтів, так і для лікарів. Рациональне використання лікарських засобів - це метод ефективного застосування ліків, при якому виконуються такі вимоги: кожна людина має право вчасно отримати необхідний лікарський засіб протягом установленого періоду лікування в ефективній дозі; людина повинна отримати оптимальний лікарський засіб, тому з ліків із відповідною біоеквівалентною активністю буде обраний найменш вартісний препарат з фінансового боку для пацієнта; інформація для хворого стосовно призначення та приймання лікарського засобу повинна бути повною, пацієнт має довіряти лікарському засобу, приймати його згідно з призначенням та бути повністю поінформованим про можливий ризик фармакотерапії.

РЕАКЦІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ З МАСОВИМ БАКТЕРІОЛІЗОМ – група побічних реакцій лікарських засобів, названі реакціями Яриша-Герксгеймера, вперше

описані при лікуванні сифілісу ртуттю, пов'язувались з масовою загибеллю спірохет та вивільненням ендотоксинів. Клінічно реакція проявляється у вигляді лихоманки, підвищення температури тіла, появи локальних набряків, шкірних висипань, лімфаденопатії, головного болю. У подальші роки реакції такого типу були описані при лікуванні пеніциліном сифілісу та лептоспірозу, хлорамфеніколом - бруцельозу, тетрацикліном - зворотного тифу, амфотерицином В - аспергільозу. Ніякого відношення до алергії ці реакції не мають і при продовженні лікування тим же лікарським засобом зникають.

РЕВІЗІЯ, КОНТРОЛЬ, АУДИТУВАННЯ (ДОСЛІДЖЕННЯ) – порівняльні дані першоджерел та відповідних форм з проміжними даними або остаточним звітом з метою: перевірки достовірності даних і відповідності проведених процедур протоколу випробувань та стандартним операційним процедурам; отримання додаткової інформації, що не ввійшла до остаточного звіту; встановлення наявності процедур або прийомів, які можуть вплинути на достовірність отриманих даних. Аудитування може здійснюватись із залученням внутрішніх структур, але за умови, що ці структури є незалежними від дослідника; можна залучати також зовнішні структури.

РЕЄСТРАЦІЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ - процес послідовних експертних і адміністративно-правових дій, що трансформує фармакологічний засіб в ЛЗ із занесенням в Державний реєстр і привласненням йому реєстраційного номера. Порядок і умови реєстрації визначаються інструкціями МЗ України.

РЕЗУЛЬТАТ-ЕТАЛОН - показник відображення станів і ефектів, яких слід досягнути на різних етапах лікування, що проводиться, та в його кінці. Саме з результатом-еталоном проводиться порівняння результату як всього комплексу, так і окремих лікувальних дій; за їх відповідністю чи невідповідністю проводиться корегування фармакотерапії.

РЕЦЕПТ - офіційний письмовий припис медичного працівника в аптеку (аптечна установа) з метою відпуску або виготовлення ЛЗ в певному дозуванні з вказівкою способу, дози і термінів застосування. Форма і види рецепту затверджуються МЗ України.

РЕЦЕПТОР (СПЕЦИФІЧНИЙ РЕЦЕПТОР) - білкова молекула, локалізована на плазматичній мембрані (по типу різноманітних трансмембранних білків) чи внутрішньоклітинно (рецептори IV типу). Зв'язуючись із молекулою ліганда (лікарського засобу чи ендogenous медіатора), рецептор передає сигнал своїй клітині за допомогою різноманітних механізмів, опосередковуючи специфічні клітинні відповіді.

РЕЦЕПТОРИ АДРЕНЕРГІЧНІ - клітинні рецептори, чутливі до адреналіну.

РЕЦЕПТОРИ КЛІТИН - макромолекулярні структури, які вибірково чутливі до визначених відповідних хімічних сполук.

РЕЦЕПТОРИ ОПІАТИВ - Р., з якими зв'язується морфін і інші морфіноподібні засоби, розташовані в ЦНС, периферичній нервовій системі і деяких тканинах.

РЕЦЕПТОРИ ХОЛІНЕРГІЧНІ - клітинні рецептори, чутливі до ацетилхоліну.

РЕЦЕПТОРНА МОЛЕКУЛА - специфічна молекула біологічної системи, яка виконує регулюючу роль, і взаємодіє з молекулою лікарського засобу.

РІВНОВАЖНА КОНЦ-ІЯ - постійний рівень ЛЗ в плазмі крові, що встановлюється після його прийому, коли величина екскреції відповідає кількості ЛЗ, що поступає в системний кровообіг.

САЙТ ЗВ'ЯЗУВАННЯ З ЛІКАРСЬКИМ ЗАСОБОМ - специфічна ділянка молекули рецептора, який зв'язує з високою спорідненістю визначений конкретний лікарський засіб. Коли уточнюється сайт зв'язування лікарського засобу, то зазвичай мається на увазі ділянку, яка відмінна від "головного" зв'язуючого лікарського засіб сайту, з яким зв'язуються агоністи і конкурентні антагоністи.

САЛУРЕТИКИ (діуретики) - див. Сечогінні засоби

САМОДОПОМОГА - випадки, коли виникає необхідність полегшити свій стан при тому чи іншому нездужанні, в момент загострення хронічного захворювання до візиту лікаря, надати до появи лікаря першу медичну допомогу. Суттєво для клінічного провізора, що самодопомога є невід'ємною складовою концепції відповідального самолікування. Містить також

здоровий спосіб життя, відмову від куріння, помірне споживання алкоголю, правильне застосування ліків.

САМОЛІКУВАННЯ - використанням споживачем лікарських засобів, що перебувають у вільному продажі, для профілактики та лікування порушень самопочуття і симптомів, розпізнаних ним самостійно. Частина сучасної системи охорони здоров'я, скерована на виховання у громадян почуття відповідальності за своє здоров'я, їх просвіта в цій сфері та надання медичних і фармацевтичних послуг, які дозволяють їм (громадянам) реалізувати право на самостійну охорону власного здоров'я. На практиці поняття самолікування містить також лікування членів сім'ї та знайомих, особливо коли це торкається лікування дітей (за визначенням ВООЗ). Ключовою характеристикою самолікування є відповідальність хворого за своє здоров'я. Важливо, що приймання ліків, які не є у вільному продажі, під власну відповідальність, але без кваліфікованого контролю (за порадою друзів, із залишків "домашньої аптечки") ні в якому разі не можна вважати самолікуванням і слід розглядати як цілком недопустиме явище, хоча й широко розповсюджене в реальному житті.

САМОПРОФІЛАКТИКА - застосування населенням заходів із зменшення ризику виникнення захворювання, виявлення симптомів хвороби на ранній стадії для попередження розвитку захворювання чи для легшого його перебігу, заходи із попередження рецидивів захворювання, покращення якості життя хворої людини. Невід'ємна складова концепції відповідального самолікування за кордоном. Містить також здоровий спосіб життя, відмову від куріння, помірне споживання алкоголю, правильне застосування ліків.

САПОНІНИ - рослинні глікозиди, що розчиняються у воді з утворенням колоїдних розчинів, зменшуючих величину поверхневого натягу води і, подібно до мила утворюють піну; застосовують в медицині в якості ЛЗ; стероїдні С. служать сировиною для отримання стероїдних гормонів.

СЕДАТИВНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що чинять загальну заспокійливу дію на ЦНС, без помітного зниження фізичної і психічної працездатності.

СЕНСИБІЛІЗАЦІЯ - підвищена чутливість (до лікарського засобу). Для клінічного провізора особливе значення має те, що швидкість розвитку сенсibilізації залежить від шляху введення лікарського засобу. Місцеве аплікаційне та інгаляційне застосування найчастіше і найшвидше викликає сенсibilізацію, однак рідше призводить до розвитку небезпечних для життя станів. Внутрішньовенне введення сенсibilізує дещо менше, ніж внутрішньом'язове та підшкірне. Парентеральне введення, наприклад, бета-лактамічних антибіотиків з більшою частотою викликає розвиток анафілаксії, ніж при використанні пероральних засобів.

СЕРЙОЗНА ПОБІЧНА ДІЯ - будь-яка несприятлива, небезпечна для життя побічна дія, яка виникає при медичному застосуванні лікарського засобу та призводить до госпіталізації пацієнта або збільшення терміну госпіталізації, інвалідизації, смерті досліджуваного, спричиняє аномалії розвитку плода та вроджені аномалії.

СЕРЙОЗНА ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ АБО СЕРЙОЗНЕ ПОБІЧНЕ ЯВИЩЕ – будь-які несприятливі небезпечні для життя побічні явища при застосуванні лікарського засобу (незалежно від дозування), які призводять до госпіталізації або збільшення терміну госпіталізації, інвалідності, смерті досліджуваного, вроджених аномалій.

СЕЧОГІННІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що посилюють утворення сечі і виділення солей і води з сечею і зменшують затримання рідини в організмі (діуретики, салуретики).

СИГНАЛ - інформація про можливий причинно-наслідковий зв'язок між побічним явищем та прийманням лікарського засобу, про який раніше нічого не було відомо або відомості були недостатні (коли таких сигналів більше одного - інформація якісна, а подія серйозна), яка подається лікарем за встановленою формою у Державний фармакологічний центр та замовнику.

СИЛЬНОДІЮЧІ ЛЗ - до них відносяться ЛЗ, призначення, застосування, дозування і зберігання яких повинне здійснюватися з обережністю у зв'язку з можливими ускладненнями при їх застосуванні без медичного контролю. Для

сильнодіючих ЛЗ встановлені вищі разові і добові дози, які приведені в Державній Фармакопеї. Зберігання і відпуск в аптеках й інших установах робиться відповідно до спеціальних правил, затверджених МЗ України. В аптеках дані ЛЗ зберігаються окремо від інших в спеціальних сейфах.

СИМПАТОЛІЧНІ ЗАСОБИ (симпатолітики) - ЛЗ, блокуючі передачу нервових імпульсів в адренергічних синапсах на рівні пресинаптичної мембрани.

СИНОНІМИ ЛЗ - різні патентовані назви одного і того ж ЛЗ, встановлені різними фірмами виробниками.

СИРОП ЛІКАРСЬКИЙ - рідка лікарська форма, призначена для внутрішнього застосування, представляє собою розчин лікарської речовини в концентрованому розчині цукру.

СИСТЕМА ВТОРИННИХ ПОСЕРЕДНИКІВ - збірна назва всіх сполук, ферментів, вторинних посередників і реакцій між ними. Цей процес “запускається” в результаті активації рецептора з метою отримати конкретну клітинну відповідь (скорочення, деполяризація, секреція тощо). Ця мета досягається за рахунок підсилення ефекту від рецептора, що виникає шляхом багаторазового посилення за варіантом: 1 А-ефект, 10 В-ефектів, 100 С-ефектів. кінцевий ефект (в десятки і сотні разів перевищує величину вихідного сигналу).

СИСТЕМА ДОЗВОЛЯЮЧИХ ПОЗНАЧОК У РЕЦЕПТІ - це система, яка полягає в тому, що лікар повинен зробити спеціальну позначку, якщо він не заперечує проти заміни вказаного в рецепті лікарського засобу. У таких випадках заміна іншим лікарським засобом не обов'язкова, а лікарю надається можливість вирішувати, чи така заміна допустима.

СИСТЕМА ЗАБОРОНЯЮЧИХ ПОЗНАЧОК У РЕЦЕПТІ - це система, яка полягає в тому, що лікар повинен зробити позначку в рецепті, якщо він заперечує проти заміни будь-якого вказаного ним у рецепті лікарського засобу. У таких випадках замінити лікарський засіб можна при відсутності позначки, але лікарю надається можливість перешкодити заміні.

СИСТЕМА ТОТАЛЬНОЇ ГЕНЕРИЧНОЇ ЗАМІНИ - це система генеричної заміни, яка полягає в тому, що за кожним рецептом виписаним на оригінальний лікарський засіб (який можна замінити генеричним) відпускають генеричний лікарський засіб. При застосуванні тотальної генеричної заміни може виникнути низка проблем, суть яких зводиться до проблеми відповідальності при виникненні побічних ефектів пов'язаних із заміною оригінального лікарського засобу генеричним. Особливо часто небажані ефекти, загострення захворювання можуть виникати при заміні оригінального лікарського засобу на генеричний із таких клініко-фармакологічних груп, як протиепілептичні засоби, бета-адреноблокатори, протисудомні засоби, антагоністи кальцію. Повна генерична заміна не має широкого розповсюдження.

СПАНСУЛА - капсула для внутрішнього застосування у вигляді мікродраже, суміш лікарських речовин з різним часом розчинення.

СПОНТАННІ ПОВІДОМЛЕННЯ - повідомлення про всі види побічної дії лікарських засобів при їх медичному застосуванні.

СПОСІБ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ДОЗИ - шляхи введення, дози (разова, добова, курсова, максимально допустима, токсична тощо), кратність застосування, можливість і доцільність перерв між курсами, кількість повторних курсів тощо.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ - загальнодоступність потрібних лікарських засобів (фізична та економічна). В загальному - загальнодоступність медичних технологій і виробів.

СПРИЙНЯТНІСТЬ - задоволення очікувань пацієнта, показник впливу на якість життя протягом фармакотерапії.

СПРИЙНЯТТЯ ОСОБИСТОГО ЗДОРОВ'Я - це точка зору індивідууму стосовно своїх функціональних властивостей, його думка про ступінь свого благополуччя.

СТАНДАРТНІ ЗРАЗКИ ЛЗ - еталонний лікарський препарат або хімічна речовина, що використовуються при проведенні контрольних фізико-хімічних аналізів або порівняльних біологічних досліджень.

СТАНДАРТНІ ОПЕРАЦІЙНІ ПРОЦЕДУРИ (SOP) - детальні письмові інструкції щодо проведення клінічних випробувань. Формують загальну структуру, яка забезпечує певні умови виконання відповідного дослідження.

СТАЦІОНАРНА КОНЦЕНТРАЦІЯ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ - концентрація лікарського засобу, яка встановиться в плазмі крові при його надходженні в організм з постійною швидкістю.

СУБ'ЄКТ - в цьому терміні мається на увазі суб'єкт випробування, тобто особа (хвора або здорова людина), яка бере участь у дослідженні. У багатоцентричних дослідженнях призначають координатора, який відповідає за координацію дій дослідників у різних центрах.

СУБОДИНИЦЯ (РЕЦЕПТОРА) - структурна одиниця білка, як правило, з третинною структурою. Кожна субодинаця - це одиниця четвертинної структури певного білка (рецептора). Наприклад: н-холінорецептор складається із 5-ти субодинаць (отож, н-холінорецептор - пентамір), які, з'єднуючись паралельно одна до одної, формують між собою канал з вісьовою симетрією.

СУБСТАНЦІЯ ЛІКАРСЬКА - див. Діючий початок.

СУПЕРІНФЕКЦІЇ ТА ДИСБАКТЕРІОЗИ - група побічних реакцій лікарських засобів, що безпосереднього відношення до алергії не мають, але при запальних процесах травного тракту виникає підвищене всмоктування проміжних продуктів розпаду харчових продуктів та лікарських засобів, що може призвести до масового виділення медіаторів (гістаміну, серотоніну, брадикініну тощо).

СХЕМА ЛІКУВАННЯ - один з можливих варіантів використання видів лікування (етіотропного, патогенетичного, симптоматичного, синдромного тощо) у хворих із визначеним діагнозом.

ТАХІФІЛАКСІЯ - зниження лікувального ефекту при повторному застосуванні ЛЗ.

ТЕРАПЕВТИЧНА ШИРОТА - межа між мінімальною і максимальною дозою ЛЗ.

ТЕРАПЕВТИЧНА ШИРОТА КОНЦЕНТРАЦІЇ - межа між концентрацією, що супроводжується початковим фармакологічним ефектом і можливими побічними реакціями.

ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ІНДЕКС - показник широти терапевтичної дії ЛЗ, що є відношенням середньої смертельної дози до дози, що викликає терапевтичний ефект у 50 експериментальних тварин.

ТЕРАПЕВТИЧНИЙ МОНІТОРИНГ - один із видів нагляду, пов'язаного із застосуванням лікарського засобу; це нагляд за пацієнтами, яким проводиться фармакотерапія, з боку лікарів, клінічних провізорів, середнього медичного персоналу та інших суб'єктів системи охорони здоров'я.

ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПРОЦЕС - один із елементів фармакотерапії; це процес, під час якого отримується відповіді, на питання “Чи переходить фармакологічна дія у відповідну терапевтичну дію?”.

ТЕРАПЕВТИЧНІ АНАЛОГИ - лікарські засоби, механізм дії яких близький, незважаючи на те, що вони є різними хімічними речовинами.

ТЕРАПІЯ ЕТІОТРОПНА - терапія, скерована на усунення причини захворювання, наприклад, застосування протимікробних засобів при інфекційних захворюваннях чи антидотів при отруєннях токсичними речовинами.

ТЕРАПІЯ ЗАМІСНА - терапія, що проводиться при недостатності природних біологічно активних речовин. До засобів замісної терапії зараховують ферментні препарати, гормони та їх аналоги, вітаміни, які, не усуваючи причини захворювання, можуть забезпечити нормальну життєдіяльність організму протягом багатьох років. Наприклад, препарати інсуліну не впливають на дроблення інсуліну в острівцях підшлункової залози, але при

умові постійного введення протягом усього життя пацієнта забезпечують нормальний обмін вуглеводів в його організмі.

ТЕРАПІЯ ПАТОГЕНЕТИЧНА - терапія, скерована на ліквідацію чи пригнічення механізмів розвитку захворювання більшість лікарських засобів викликають саме патогенетичну дію - гіпотензивну, антиаритмічну, протизапальну, психотропну тощо.

ТЕРАПІЯ ПРОФІЛАКТИЧНА - терапія, що проводиться для попередження захворювань. До профілактичних засобів зараховують деякі противірусні, дезінфікуючі засоби, вакцини, сироватки тощо.

ТЕРАПІЯ СИМПТОМАТИЧНА - терапія, орієнтована на усунення чи зменшення окремих проявів хвороби. До симптоматичних засобів можна зарахувати знеболюючі, що не впливають на причину чи механізм розвитку хвороби. Однак в деяких випадках (наприклад, при інфаркті міокарда) вони можуть істотно впливати на перебіг патологічного процесу, по суті виконуючи патогенетичну дію.

ТЕРАТОГЕННІ ЕФЕКТИ - побічні ефекти лікарських засобів, які викликають пряму токсичну дію на плід і репродуктивні органи в дорослих внаслідок хромосомних, генних та інших спадкових порушень. Тератогенні лікарські засоби можуть мати пряму ембріотоксичну дію чи порушувати метаболізм білків з розвитком ембріопатії, фетопатії. До цієї групи належать лікарські засоби, що мають цитотоксичну дію: протипухлинні, протисудомні засоби, цитостатики, деякі антибіотики та протигрибкові препарати, гормони.

ТЕРМІН ПРИДАТНОСТІ - час, впродовж якого ЛЗ зберігає свої фізико-хімічні і фармакологічні властивості; встановлюється на підставі результатів фармацевтичних досліджень.

ТЕХНОЛОГІЯ ЛІКУВАННЯ - застосування найбільш ефективних і економічних способів використання конкретного елемента лікувальних дій для виконання мети і завдань лікування.

ТИМОЛЕПТИКИ (тимолептичні засоби) - див. Антидепресанти

ТИРЕОСТАТИЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що пригнічують утворення гормонів щитовидної залози; застосовуються при тиреотоксикозі.

ТОКСИЧНІ РЕАКЦІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ З ФУНКЦІОНАЛЬНОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ ПЕЧІНКИ ТА НИРОК - один із видів побічної дії лікарських засобів; різновид токсичних реакцій. При порушенні функціонування гепатобіліарної системи виникає зміна метаболізму ліків з утворенням більш токсичних, ніж сам лікарський засіб, метаболітів. Неповноцінність функції нирок призводить до тривалішої затримки медикаментів (чи продуктів їх метаболізму) в організмі.

ТОКСИКОЛОГІЯ - медична наука, що вивчає небажані ефекти речовин стосовно живих систем: від індивідуальної клітини до складних екосистем.

ТОКСИКОМАНІЧНІ РЕЧОВИНИ - ЛЗ або інші речовини, не віднесені до наркотичних і психотропних, але є предметом зловживання.

ТОКСИНИ - речовини, головним чином рослинного і бактерійного походження, що викликають при попаданні в організм різке порушення його фізіологічних функцій або смерть. По хімічній будові усі Т. є білками або поліпептидами. Деякі Т. (бджолина отрута, зміїна отрута) в мінімальних дозах входять до складу ЛЗ.

ТОКСИЧНІ РЕАКЦІЇ ЧЕРЕЗ ПЕРЕВИЩЕННЯ ДОЗИ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ - один із видів побічної дії лікарських засобів, різновид токсичних реакцій; це токсичні реакції, що зумовлені передозуванням лікарських засобів, яке частіше зустрічається в терапевтичній практиці. Особливо актуальна ця проблема для клінічного провізора в педіатрії, де дози лікарського засобу розраховують, виходячи з віку, зросту, ваги дитини. В загальнотерапевтичній практиці дози лікарських засобів орієнтовані на середньостатистичну людину, а багато схем передбачають неодноразове приймання медикаментів до чи після їжі. Симптоматика інтоксикації при цьому прямо пов'язана з фармакологічними властивостями лікарського засобу.

ТОКСИЧНІСТЬ ГОСТРА - кількість ЛЗ при одноразовому введенні, що викликає загибель тварин впродовж одних або декількох діб.

ТОКСИЧНІСТЬ ЛЗ - здатність викликати серйозні морфологічні і функціональні порушення в організмі.

ТОКСИЧНІСТЬ ХРОНІЧНА - характеризується ураженням органів або біологічних систем тварини при тривалому (не менше 3 місяців) введенні лікарського препарату в субтоксичних дозах.

ТОКСИЧНІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНА З ЛІКОВИМИ ВЗАЄМОДІЯМИ - це побічні ефекти лікарських засобів, що частіше всього виникають в результаті фармакокінетичних взаємодій. Наприклад, теофілін, що застосовується у звичайних терапевтичних дозах, може викликати токсичну дію при додатковому включенні в схему терапії еритроміцину, який пригнічує печінковий метаболізм теофіліну і призводить до передозування останнього.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ (звикання) - зменшення лікувальної, ефекту при повторному застосуванні лікарських засобів; зниження реакції організму на дозу ліку, яке виникає при тривалому його вживанні. *Тривале застосування низки лікарських засобів, що мають психотропну активність, може викликати розвиток синдрому залежності.*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ АБСОЛЮТНА - це толерантність, яка не пов'язана із зменшенням концентрації лікарського засобу в плазмі крові, а є результатом зміни його дії на рівні клітини, наприклад, у зв'язку із зниженням чутливості рецепторів. Тривала терапія β_2 - адреностимуляторами пацієнтів із бронхіальною астмою може супроводжуватись зниженням їх бронходилатуючої дії внаслідок зменшення кількості та зниження чутливості β_2 - адренорецепторів бронхів.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ВІДНОСНА - це толерантність, яка зазвичай розвивається при зміні фармакокінетики лікарського засобу (зменшення всмоктування, збільшення швидкості біотрансформації і виведення), внаслідок чого знижується концентрація лікарського засобу в плазмі крові.

ТОНІЗУЮЧІ ЗАСОБИ - ЛЗ, що збуджують ЦНС і використовуються для профілактики і лікування станів, пов'язаних з пригніченням її діяльності, підвищують розумову і фізичну працездатність.

ТРАВНИК - староруський лікарський порадник, що містив опис лікарських трав, що застосовувалися в народній медицині, з вказівкою хвороб, при яких їх належить застосовувати.

ТРАДИЦІЙНІ ЛІКАРСЬКІ ПРЕПАРАТИ - препарати природного походження з емпірично встановленою ефективністю, вживані впродовж багатьох поколінь. Нині незареєстровані ТЛП проходять клінічну апробацію. Порядок і умови її проведення визначаються інструкціями МЗ України.

ТРАНКВІЛІЗАТОРИ (син.: анксиолітики, антифобічні седативні засоби, атарактики, атарактичні засоби, транквілізатори малі) - ЛЗ, що пригнічують патологічні страхи, напругу, занепокоєння; застосовуються головним чином при невротичних розладах.

УДАРНІ ДОЗИ АНТИБІОТИКІВ - цей термін первинно означав масовані (великі) дози антибіотиків на початку лікування *Дози антимікробного засобу визначаються дуже прецизійно, до клінічного застосування - експериментально, потім вже в клініці - за ситуацією. Для клініциста та клінічного провізора необхідні, в основному, три параметри доз, якими їм слід керуватися: максимальна, середня терапевтична і залежно від тяжкості перебігу інфекційного процесу. У науковому плані термін «ударна доза» просто не мав би існувати.*

УЗАГАЛЬНЕНИЙ ЗВІТ - подані в письмовій формі якісні описи та аналіз усіх побічних реакцій, які виникли при клінічних випробуваннях або внаслідок фармакоепідеміологічного (або інших форм) дослідження побічної дії лікарських засобів при їх медичному застосуванні.

УМОВНА ПОБІЧНА РЕАКЦІЯ - клінічні прояви, у тому числі зміни лабораторних показників, які належать до побічних реакцій, але вимагають отримання додаткових даних для точної оцінки.

УЯВНА (ГАДАНА) ПОЧАТКОВА КОНЦЕНТРАЦІЯ ЛІКАРСЬКОГО

ЗАСОБУ - концентрація лікарського засобу, яка була б досягнута в плазмі крові при довенному його введенні і миттєвому розподілі в органах та тканинах.

ФАЗИ КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ - етапи апробації нового фармакологічного засобу для отримання укладення про можливість його реєстрації; розрізняють наступні фази клінічних випробувань:

I ФАЗА КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ - початковий етап клінічних випробувань, в процесі якого фармакологічний засіб уперше вводиться здоровій людині з метою визначення переносимості і вивчення фармакокінетичних показників.

II ФАЗА КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ - вивчення терапевтичної ефективності і побічних дій фармакологічного засобу з метою уточнення показань і протипоказань; визначення оптимальних дозувань і схем застосування. Встановлення залежності - "доза - ефект - побічна дія"; вивчення фармакокінетики показників (включаючи біодоступність) у хворих.

III ФАЗА КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ - розширені багаточентрові клінічні випробування фармакологічного засобу, в ході яких проводиться порівняння випробовуваного препарату з наявними засобами; встановлюються особливості дії препарату за різних умов (впливом супутніх захворювань взаємодії ЛЗ, віку і так далі), а також визначається частота і характер побічних дій випробовуваного препарату. При необхідності вивчається фармакокінетика при різній патології, включаючи біодоступність, а також перевагу в порівнянні із вже наявними аналогами. Результатом III фази клінічних випробувань має бути обґрунтоване укладення про можливого дозволу на застосування випробовуваного препарату в медичній практиці.

IV ФАЗА КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ (ПОСТРЕЄСТРАЦІЙНА) - в ході IV фази, при широкому застосуванні його в медичній практиці, уточнюються особливості дії ЛЗ, включаючи його побічні ефекти. Отримані дані можуть слугувати основою для внесення відповідних змін до інструкції по призначенню препарату.

ФАЙЛ ПАЦІЄНТА - файл (папка, добірка документів), який містить демографічні та медичні відомості про пацієнта або суб'єкта випробування (історія хвороби, амбулаторна картка). Необхідний для перевірки достовірності відомостей, поданих в індивідуальній реєстраційній формі; в силу необхідності потребує доповнень або виправлень за умови дотримання правил, що регулюють застосування цих документів.

ФАРМАКОГЕНЕТИКА - наука, що вивчає роль генетичних чинників у формуванні індивідуальної (біологічною) чутливості до дії фармакологічних засобів, їх вплив на генетичний апарат, а також можливості фармакологічного захисту генетичних структур від пошкоджуючих чинників.

ФАРМАКОГНОЗІЯ - розділ фармації, що вивчає лікарську рослинну сировину, розробляє методи визначення в них діючих речовин. Ф. виявляє ареал дикорослих лікарських рослин, умови їх заготівлі, зберігання, і визначає методи контролю якості сировини і тому подібне.

ФАРМАКОДИНАМІКА - розділ фармакології, що вивчає сукупність ефектів ЛЗ, що викликаються, а також механізми їх дії.

ФАРМАКОДИНАМІКА - розділ фармакології, що вивчає сукупність ефектів лікарських засобів і механізми їх дії. Вона описує дію конкретного лікарського засобу на організм, його корисні і небажані ефекти.

ФАРМАКОДИНАМІЧНИЙ ПРОЦЕС - один із елементів фармакотерапії; це процес, під час якого отримується відпо відь на питання “Чи чинить лікарський засіб таку фармакологічну дію, яка вимагається?”.

ФАРМАКОЗАЛЕЖНІСТЬ (ЛІКОВА* ЗАЛЕЖНІСТЬ) - (* у цьому терміні слід робити наголос на першому складі) це залежність від лікарського засобу з, як правило, поведінковими проявами (наприклад, при застосуванні бензодіазепінів, засобів для наркозу тощо).

ФАРМАКОКІНЕТИКА - розділ фармакології, що вивчає процеси всмоктування, розподілу, зв'язування з білками, біотрансформації і виведення лікарських речовин. Саме дані фармакокінетики дозволяють з'ясувати причини неефективності лікування чи поганого сприйняття хворим

лікарського засобу, при лікуванні пацієнтів із захворюваннями органів, що відіграють головну роль в перетворенні та виведенні лікарських засобів (печінка і нирки), при одночасному застосуванні декількох лікарських засобів тощо.

ФАРМАКОКІНЕТИЧНИЙ ПРОЦЕС - один із елементів фармакотерапії; це процес, під час якого отримується відповідь на питання “Чи поступає лікарський засіб на місце дії?”.

ФАРМАКОЛОГІЧНА АКТИВНІСТЬ - сукупність біологічних ефектів, що викликаються введенням фармакологічної речовини (чи їх комплексу) в організм при гострому або хронічному його застосуванні.

ФАРМАКОЛОГІЧНА ДІЯ - прояв зміни швидкості, сили, характеру біологічних процесів в організмі, спостережуване після введення лікарського препарату.

ФАРМАКОЛОГІЧНИЙ ЗАСІБ – речовина природного або синтетичного походження, що має виборчу фармакологічну дію, запропонована на підставі результатів доклінічного (експериментального) вивчення для клінічних випробувань. Термін Ф.з. близький за змістом до терміну проліки.

ФАРМАКОЛОГІЧНИЙ КОМІТЕТ - експертний комітет, основним завданням якого є оцінка ефективності і безпеки вітчизняних і зарубіжних ЛЗ. Рекомендація ФК є основою для дозволу про медичне застосування і промисловий випуск вітчизняних ЛЗ і реєстрації зарубіжних ЛЗ. ФК здійснює контроль за проведенням клінічних випробувань, оцінює їх результати, виробляє остаточну редакцію тексту інструкції по медичному застосуванню і листка-вкладиша, стверджує назву нових ЛЗ.

ФАРМАКОЛОГІЧНИЙ НАГЛЯД - державна система збору, наукової оцінки та контролю інформації про побічну реакцію/дію лікарського засобу з метою прийняття відповідних рішень на етапі клінічних випробувань та його медичного застосування згідно з чинним законодавством; один із видів нагляду, пов'язаних із застосуванням лікарського засобу; це нагляд за надходженням повідомлень про побічну дію лікарських засобів; остання фаза

в еволюції ліків, постмаркетингове спостереження за побічними реакціями ліків з метою їх попередження чи мінімізації їх появи. Закордонні синоніми фармакологічного нагляду: нагляд за ліками, нагляд за безпекою ліків, моніторинг/повідомлення стосовно безпеки ліків, фармацевтичний нагляд, фармаконагляд, постмаркетинговий нагляд (PMS), система спонтанних повідомлень/схема (SRS).

ФАРМАКОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ - аспекти фармакодинаміки та фармакокінетики.

ФАРМАКОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ якості фармакотерапії - фармакокінетичні параметри (всмоктування, розподіл, метаболізм та елімінація лікарських речовин), а також характер виявлення основної та супутньої фармакологічної дії біологічно активних речовин на окремих пацієнтів.

ФАРМАКОЛОГІЯ - наука про ЛЗ і їх дію на організм людини і тварин. Виділяють загальну Ф., яка займається вивченням загальних закономірностей взаємодії ЛЗ з різними системами організму і частну Ф., яка вивчає особливості (специфічність) фармакологічної дії окремих препаратів. Остання може бути Ф. експериментальною, об'єктом вивчення якої є тварини, і Ф. клінічною, об'єктом вивчення якої є хворі або здорові випробовувані люди (добровольці).

ФАРМАКОЛОГІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА - розділ фармакології, що вивчає вплив лікарських і біологічно активних речовин на організм тварин в умовах експерименту.

ФАРМАКОЛОГІЯ КЛІНІЧНА - медична наука, що вивчає усі аспекти дії лікарських засобів на організм людини: фармакодинаміку, фармакокінетику, фармакогенетику, взаємодію, побічну дію і клінічну ефективність.

ФАРМАКОЛОГІЯ МОЛЕКУЛЯРНА - розділ фармакології, що вивчає молекулярні механізми взаємодії ЛЗ з біологічними субстратами.

ФАРМАКОЛОГІЯ ТЕОРЕТИЧНА (загальна, експериментальна) - дисципліна, що отримує дані (знання) про лікувальні властивості ліків в досліджах на тваринах.

ФАРМАКОНАГЛЯД - комплекс регуляторних заходів, скерований на збір та аналіз даних щодо побічних реакцій нових лікарських продуктів на ранніх стадіях присутності цих продуктів на ринку. Незалежно від регуляторної моделі фармаконагляд є спільною відповідальністю тримача дозволу на маркетинг продукту і відповідного регуляторного органу.

ФАРМАКОПЕЙНА СТАТТЯ - державний стандарт, що нормує кількісні і якісні характеристики ЛЗ і методи їх контролю. Нормативи, викладені у Ф.с. є обов'язковими для усіх підприємств і установ, незалежно від їх власності і підлеглості, що виготовляють, зберігають, контролюють і застосовують ЛЗ. Ф.с. підрозділяються на загальні статті, по фізичних, фізико-хімічних, хімічних методах аналізу, по методах аналізу лікарської рослинної сировини; і приватні статті по методах контролю і стандартизації зареєстрованих ЛЗ.

ФАРМАКОПЕЙНИЙ КОМІТЕТ - експертний комітет, основним завданням якого є оцінка і затвердження Фармакопейних статей на нові ЛЗ і здійснення перегляду Ф.с. на відомі препарати з метою поліпшення методів контролю їх якості. ФК також дає висновок на фармакопейні статті закордонних ЛЗ, які пропонуються для реєстрації.

ФАРМАКОПЕЯ - збірка обов'язкових загальнодержавних стандартів і положень, що нормують якість ЛЗ, у вигляді фармакопейних статей. Загальні фармакопейні статті містять опис фізичних, фізико-хімічних, хімічних і біологічних методів аналізу ЛЗ, відомості про вживанні для цих цілей реактивів та індикаторів. Приватні Фармакопейні статті містять описи окремих ЛЗ і ліків рослинної сировини. Ф. містить також ряд довідкових таблиць, списки отруйних і сильнодіючих ЛЗ. Нині в Україні діють Фармакопеї 10 і 11 видань СРСР.

ФАРМАКОТЕРАПІЯ - лікування хворого (захворювань) лікарськими засобами; медикаментозна терапія; застосування ліків. Це інтегральний напрям медицини, що базується на досягненнях теоретичної (експериментальної) фармакології, клінічної фармакології та прогресі медико-біологічних наук у цілому. Процес медикаментозної терапії

складається з чотирьох складових: фармацевтичного, фармакокінетичного, фармакодинамічного, терапевтичного процесів.

ФАРМАКОФОБІЯ - нав'язливий страх, пов'язаний з необхідністю приймати ЛЗ.

ФАРМАЦЕВТ - особа, що отримала вищу або середню спеціальну освіту фармацевтичного інституту, на фармацевтичному факультеті медичного інституту або у фармацевтичному училищі.

ФАРМАЦЕВТИЧНА ОПІКА - комплексна програма співпраці провізора з лікарем протягом усього періоду фармакотерапії, починаючи від моменту відпуску лікарського засобу до повного закінчення його дії.

ФАРМАЦЕВТИЧНА ХІМІЯ - розділ фармації, які вивчає хімічні і фізичні властивості ЛЗ, їх метаболити, фармакокінетичні параметри, зміни при зберіганні. Розробляє методи отримання, очищення і контролю якості ЛЗ.

ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ ПРОЦЕС - один із елементів фармакотерапії; це процес, під час якого отримується відповідь на питання “ Чи поступає лікарський засіб в організм пацієнта?”.

ФАРМАЦЕВТИЧНО ВЗАЄМОЗАМІННІ АЛЬТЕРНАТИВНІ ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ - це лікарські засоби, які містять той же активний компонент, але відрізняються за його хімічною, лікарською формою чи вмістом активного компоненту.

ФАРМАЦІЯ - науково-практичний напрям в загальній системі охорони здоров'я, покликаний вирішувати наукові і організаційно-методичні питання, пов'язані з вивченням, виготовленням, зберіганням і реалізацією ЛЗ.

ФЕРМЕНТНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, діючими речовинами яких є ферменти.

ФІБРИНОЛІТИЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, які застосовуються для лікування хвороб, що супроводжуються тромбозом.

ФІЗІОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ якості фармакотерапії - вік, стать, маса тіла, функціональні особливості організму, і результати клініко-лабораторних досліджень.

ФІЛЬТРАЦІЯ - фармакокінетичний фактор; це проникнення ліків крізь пори

в клітинній мембрані в результаті гідростатичного чи осмотичного градієнта по обидва боки мембрани.

ФІРМОВА НАЗВА ЛЗ - патентована назва, яка присвоюється ЛЗ фірмою-виробником, що являється торговим знаком препарату і власністю фірми. Ф.н., як правило, ніяк не пов'язана з направленістю дії ЛЗ.

ФІТОНЦИДИ - біологічно активні речовини, що виділяються рослинами, здатні вбивати бактерії і паразитичні грибки або пригнічувати їх ріст і розмноження.

ФІТОНЦИДНІ ПРЕПАРАТИ - лікарські препарати, що містять фітонциди, мають антибактеріальні, протигрибкові та противірусні властивості.

ФІТОТЕРАПІЯ - метод лікування, який ґрунтується на застосуванні лікарських рослин.

ФЛАВОНІДИ - велика група структурно споріднених ароматичних кисневмісних гетероциклічних сполук. Багато Ф. мають фізіологічну активність і є початковими сполуками для отримання ЛЗ, що володіють протизапальною, жовчогінною, диуретичною, спазмолітичною, судинорозширювальною і протисклеротичною дією.

ФОРМОТВОРНІ РЕЧОВИНИ - індиферентні (не володіють якою-небудь дією на організм) хімічні речовини або продукти природного походження, використовувані для приготування лікарської форми. Вимоги до якості Ф.р. зафіксовані в Державній Фармакопеї.

ХІМІОТЕРАПЕВТИЧНИЙ ІНДЕКС - показник широти терапевтичної дії хіміотерапевтичного засобу, що є відношенням мінімально ефективної дози до максимально переносимої.

ХІМІОТЕРАПЕВТИЧНІ ЗАСОБИ - група протимікробних засобів, характерною особливістю яких є вибірковість дії на певні види збудників інфекцій. Х.з., залежно від механізації дії і концентрації, можуть чинити бактеріостатичну або бактерицидну дію. Х.з. мають порівняно низьку токсичність і тому призначаються всередину і парентерально. Х.з.

розділяються на антимікробні, противірусні, протигрибкові, протипротозойні і протигельмінтні препарати.

ХОЛЕКІНЕТИКИ - спазмолітичні засоби, що розслабляють печінково-підшлунковий сфінктер, сприяючи виведенню жовчі в кишечник.

ХОЛЕРЕТИКИ - ЛЗ, що посилюють утворення жовчі.

ХОЛІНЕРГІЧНІ ЗАСОБИ - ЛЗ, стимулюючі або полегшуючі передачу імпульсів в холінергічних синапсах.

ХОЛІНОЛИТИЧНІ ЗАСОБИ (холінолітики, холінонегативні засоби) - ЛЗ, що перешкоджають взаємодії медіаторів (ацетилхоліну) з холінорецепторами, тим самим блокуючи передачу нервового імпульсу в холінергічних синапсах.

ХОЛІНОМІМЕТИЧНІ ЗАСОБИ (холіноміметики, холінопозитивні засоби) - ЛЗ, що викликають пряме або непряме збудження холінорецепторів.

ХРОНОТРОПНА ДІЯ - дія ЛЗ, що змінює частоту серцевих скорочень.

ХРОНОФАРМАКОЛОГІЯ - наука, що вивчає загальні закономірні зміни активності ліків залежно від часу введення (пори року, доби, циркадного ритму); Х. розглядає вплив ЛЗ на біологічні ритми.

ЦИТОСТАТИЧНІ ЗАСОБИ (цитостатики) - ЛЗ, що пригнічують ділення клітин; використовуються головним чином для лікування злоякісних пухлин.

ЧАЙ ЛІКАРСЬКИЙ - термін, використовуваний для означення лікарської форми "Збори", у разі приготування в домашніх умовах;

ЧАС ДІЇ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ включає латентний період, початок дії, максимальний ефект, його утримання.

ЯКІСНА ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА (Good Manufacturing Practice for pharmaceutical products; GMP) - зведення керівних принципів виробництв ЛЗ, що встановлює детальні вимоги до кожного етапу усієї технологічної схеми виробництва ліків, дотримання яких гарантує високу їх якість. Принципи ЯВП схвалені і прийняті практично усіма країнами з розвиненою фармацевтичною промисловістю.

ЯКІСНА КЛІНІЧНА ПРАКТИКА (Good Clinical Practice; GCP) - зведення вимог до клінічних випробувань ЛЗ. Основними вимогами до ЯКП є: фазове

проведення клінічних випробувань в сертифікованій клініці відповідно до обґрунтованого протоколу, що включає дозвіл Фармакологічного і Етичного комітетів, згоду хворих. Контроль за ходом випробувань проводиться представниками системи державного контролю за якістю лікарських засобів і медичної техніки. Результати апробації лікарських засобів оформляються у вигляді звіту.

ЯКІСНА ЛАБОРАТОРНА ПРАКТИКА (Good Laboratory Practice; GLP) - зведення принципів і вимог, виконання яких гарантує забезпечення достовірності результатів доклінічних випробувань потенційних лікарських препаратів і безпеку їх для людини. Правила запропоновані Управлінням по контролю за якістю харчових продуктів і медикаментів США і нині широко використовуються у багатьох країнах світу.

ЯТРОГЕНІЯ - захворювання, що виникає як реакція на неправильно представлені хворим слова, або поведінку лікаря, або інформаційну медичну літературу.

ЯТРОГЕННО ЗУМОВЛЕНІ РЕАКЦІЇ - один із видів побічної дії лікарських засобів, різновид токсичних реакцій; поліпрагмазія при фармакотерапії, коли пацієнт вживає більше 3-5 препаратів.

AESGP (ASSOCIATION EUROPEENNE DES SPECIALITES. PHARMACEUTIQUES GRAND PUBLIQUE ЧИ EUROPEAN PROPRIETARY MEDICINES MANUFACTURERS ASSOCIATION) - Європейська асоціація виробників безрецептурних лікарських засобів.

ESCP (EUROPEAN SOCIETY OF CLINICAL PHARMACY) - Європейське Товариство з клінічної фармації ([http:// www.escpweb.org](http://www.escpweb.org)).

WSMI (WORLDWIDE INDUSTRY FEDERATION OF THE SELF-MEDICATION (NONPRESCRIPTION) INDUSTRY) - Всесвітня федерація виробників безрецептурних лікарських засобів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Застосування лікарських засобів у вагітних та годуючий жінок: навчальний посібник для самостійної роботи провізорів-інтернів зі спеціальності «Загальна фармація» // І. М. Білай., Є. О. Михайлюк. – ЗДМУ. – 2020. – 76 с.

2. Зупанець І.А. Належна фармацевтична практика: імплементація протоколів провізора / фармацевта у післядипломну освіту спеціалістів фармації / І. А. Зупанець, О. Ф. Пімінов, Г. В. Зайченко, Н. В. Бездітко, О. М. Ліщишина, О. О. Шилкіна // Клінічна фармація. – 2015. – Т. 19, №4., С. 4-8.

3. Клініко-фармацевтичні аспекти безпеки лікарських засобів: Навчальний посібник для провізорів-інтернів зі спеціальності «Загальна фармація» (Частина III) / І. М. Білай.– ЗДМУ. – 2018. – 83 с.

4. Клінічна фармація при артеріальній гіпертензії: навчальний посібник з клінічної фармації для самостійної роботи провізорів на передатестаційних циклах підвищення кваліфікації зі спеціальності «Загальна фармація» І. М. Білай. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2019. – 89 с.

5. Фармацевтична опіка : навч. посіб. для студентів вищ. фармацевт. навч. закл. і фармацевт. ф-тів вищ. мед. закл. IV рівня акредитації спец. "Клінічна фармація" та інтернів- клініч. провізорів / [авт.-уклад.: О. С. Хухліна та ін.]. - Вид. 2-ге, допов. та випр. - Вінниця : Нова Книга, 2014. - 519 с.

Допоміжна:

1. Взаємодія лікарських засобів у практиці лікаря-анестезіолога / Ю.О. Площенко, Д.М. Станін // Острые и неотложные состояния в практике врача. – 2016. - № 1. – С. 19-27.

2. Кашуба О. В. Побічні реакції, спричинені лікарськими засобами: термінологія та класифікація, механізми розвитку і клінічні прояви / О. В. Кашуба // Фармакологія та лікарська токсикологія. – 2013. – № 3(34). – С. 23 – 35.

3. Лизогуб В. Г. Побічні дії лікарських засобів. Навчальний посібник / В. Г. Лизогуб, Т. В. Богдан, М. Л.Шараєва, О. О. Волошина, О. В. Крайдашенко. – К., 2013. – 250 с.

4. Побічна дія лікарських засобів. Система фармаконагляду в Україні [Текст] : навч. посіб. для лікарів-інтернів, інтернів-фармацевтів та курсантів ф-тів післядиплом. освіти, студентів мед. та фармацевт. ф-тів / [Нальотов С. В. та ін.]; під ред. С. В. Нальотова, Я. Ю. Галаєвої, О. В. Матвєєвої ; Донец. нац. мед. ун-т ім. М. Горького. - Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2014. - 100 с.

5. Протоколи провізора (фармацевта) [Текст] : [інформ. посіб.] / Держ. підприємство "Держ. експерт. центр МОЗ України" [та ін.] ; [розроб.: В. П. Черних та ін.] ; за ред. В. П. Черних, І. А. Зупанця, О. М. Ліщишиної. - Харків : Золоті сторінки, 2014. - 230 с.

6. Possibility of Drug-Drug Interaction in Prescription Dispensed by Community and Hospital Pharmacy / H. Kafeel, R. Rukh, H. Qamar, J. Bawany, M. Jamshed, R. Sheikh, T. Hanif, U. Bokhari, W. Jawaid, Y. Javed, Y. M. Saleem // Pharmacology & Pharmacy. – 2014. - № 5. – P. 401-407.

7. CDER 2003. Report to the Nation: Improving Public Health Through Human Drugs // <http://www.fda.gov/cder/reports/rtn/2003/rtn2003-3.htm>

8. Фармацевтический сектор: фармаконадзор за лекарственными препаратами для человека / Н.А. Ляпунов, Л.И. Ковтун, Е.П. Безуглая и др.; под ред. А.В. Стефанова и др. -К.: МОРИОН, 2003. - 216 с.

9. Лікарська взаємодія та безпека ліків [Текст] : навч. посіб. / Л. Л. Давтян [та ін.] ; за заг. ред. Л. Л. Давтян [та ін.] ; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національна медична академія післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика. - К. : ЧП "Блудчий", 2011. - 744 с.